

**PROLEGOMENE LA UN BESTIAR MITOLOGIC
AL BASMULUI FANTASTIC ROMÂNESC (IV).
*LUPUL***

dr. Costel CIOANĂ

**PROLEGOMENA IN THE FANTASTIC
ROMANIAN MYTHOLOGICAL BESTIARY (IV).
THE WOLF**

Abstract

From the start it must be said that the wolf has, at the imaginary level, a prestigious mythological file. The certain mythical dimension that he has gained in time and due to various reasons, the wolf has led to the birth of some of the most diverse cultural products. The imaginative contents (starting from such realities), infinitely more complex than the nuances, discovered and mythalized in this study, developed in time a number of ideas, beliefs, and myths about this animal in time. In the present study, continuer of the mythological bestiary studies already published about Romanian fairy tale (*bear; stag; snake*), we tried to surprise and encompass all the imagery generated and reserved for the wolf. Thus, starting from the situations and the mentions from classical mythology, passing through the area of the mythfolkloric dossier dedicated to the wolf, we arrived with the analysis in the fantastic epic fantasy area, the desideratum being to discover not only the iconic-symbolic dimension but also the real-ethnological dimension of this animal. And the scenarios, myths and the subjective-objective forms in which we found the wolf in the fantastic Romanian fairytale (pandant of traditional beliefs, animal-totem, the presence of magic lycanthropic rituals, etc.), illustrates once again the important symbolic and cultural role played by this animal, with echoes up to the postmodern times of our day.

Keywords: imaginary, wolf, bestiary, mythology, Romanian fairy tale

Cuvinte cheie: imaginar, lup, bestiar, mitologie, basm fantastic românesc

Preambul

Cu o atitudine fără echivoc față de oameni și față de celelalte animale, cu măreția sa sublimată de neintegrarea în entertainmentul uman (lupul fiind, probabil, singurul animal sălbatic al Europei care nu a ajuns în spectacolele de

Analele Buzăului IX, Buzău, 2017, pp. 195 – 223.

circ!), cu dezordinea provocată de ferocitatea sa, acest animal are, la nivelul imaginarului, un prestigios dosar mitologic. Aș putea spune că, dincolo de pagubele materiale produse de lejeritatea de a ucide și lăcomia sa proverbială, tocmai conținutul imagologic care subliniază și/sau incriminează aceste caracteristici l-au propulsat, la nivelul mentalitarului arhaic, undeva între atracție și repulsie, între frică, respect și admirație. Expresie a unei realități fundamentale, raportarea imagologică la acest animal sălbatic s-a făcut, atât la nivelul mitologiei clasice, cât și în mitofolclorul românesc, cum altfel?!, printr-o continuă raportare la contrariile sale (*real versus simbolic*).

Este drept, uneori, pe un anumit spațiu dat și un anumit timp, conviețuirea dintre om și acest animal a fost dificilă; pornind de la anumite realități istorice (număr mare de lupi, atacuri numeroase atât asupra animalelor domestice cât și a oamenilor), bogata literatură de specialitate relevă tocmai relația conflictuală om-lup în Franța și în alte țări de-a lungul timpului¹.

Totuși, certa dimensiune mitică pe care a căpătat-o lupul, în timp și datorită unor motive diverse, a dus la nașterea unor produse culturale din cele mai diverse pentru zonele geografice unde acesta este prezent. În totalitatea lor narativă, astfel de produse culturale nu denotă câtuși de puțin o structură rigidă (sau o matrice fixă) în care „mitoforia” lupului să fie mimetic încadrată, reprezentată și valorizată. Ba, dimpotrivă: se valorizează particularitatea identitară cu raportare imediată și perpetuă la hermeneutica simbolică acordată lupului, lărgindu-se, astfel, sfera imaginarului inspirat de către acest animal. Nici nu avea cum să fie altfel: dincolo de prezența sa în sălbăticie sau în proximitatea așezărilor umane, de insuficiențele observații etologice, de teama provocată de ferocitatea atacurilor sale, conținuturile produse de imaginație (pornind tocmai de la astfel de realități), sunt infinit mai complexe, în jurul

¹ Pentru acest subiect (prezența, importanța și problemele generate de lup în Franța și în alte țări ale Europei), emblematică sunt studiile lui (Edited by) Fr. de Asis Garcia Garcia, Monica Ann Walker Vadillo, Maria Victoria Chico Picaza, *Animals and Otherness in the Middle Ages. Perspectives across disciplines*, BAR International Series, Oxford, Archaeopress & Gordon House, 2013; Bourgault du Coudray Chantal, *The Curse of the Werewolf: Fantasy, Horror, and the Beast Within*, London, I.B. Tauris, 2006; Fabrice Guizard-Duchamp, *Le Loup en Europe du Moyen Âge à nos jours*, Valenciennes, Press Universitaires de Valenciennes, 2009; Kimberley McMahan-Coleman, Weaver, Roslyn, *Werewolves and Other Shapeshifters in popular Culture – a Thematic Analysis of Recent Depictions*, Jefferson, McFarland, 2013; Jean-Marc Moriceau, *Histoire du méchant loup. 3000 attaques sur l'homme en France, XVe – XXe siècle*, Paris, Fayard, 2007; Idem, *L'Homme contre le loup: une guerre de deux mille ans*, Paris, Fayard, 2011; Idem, *Vivre avec le loup? Trois mille ans de conflit*, Paris, Tallandier, 2014; C. Nardi, *La relation entre l'Homme et le Loup Durant l'Antiquité et le Moyen Âge*, Bordeaux, Université Bordeaux Moutaigne, 2015; Michel Pastoureau, *Bestiaires du Moyen Âge*, Paris, Seuil, 2011, etc.

(problemei) lupului dezvoltându-se, în timp, o sumă de idei, credințe, mituri etc.

Aș aminti aici prezența lupului în clasice poeme epice² sau alte scrieri antice³, în câmpul heraldic al unor importante personaje de ev mediu (francez și nu doar)⁴, în foarte cunoscute povești⁵. Ajungând în epoca modernă, produsele culturale cu lupul ca pandant sunt și mai numeroase: avem poeme⁶, nuvele sau romane⁷, filme⁸. După cum avem abordări psihanalitice (pentru unii

² Trebuie amintit aici, prin greutatea imagologică curpinsă, pasajul din *Bucolicele* lui Vergilius în care un om-vrăjitor, folosindu-se de anumite plante magice, se putea metamorfoza în lup și putea face lucruri imposibile: [...] *Îl văzui chiar eu pe Meris cum, cu ierburi, se făcea / lup și se băga-n pădure, holdele cum le muta./ ba-l văzui sculând și morții din adâncuri de morminte* (Vergilius, *Bucolice*. *Georgice* - Traducere, prezentări și note de Teodor Naum, București, Editura Mondero, 2008, 8, 97-99). Apoi, este de amintit povestea transformării lui Lykaon în lup din *Metamorfozele* lui Ovidius (Publius Ovidius, *Metamorfoze* - Studiu introductiv, traducere și note - D. Popescu, București, Editura Științifică, 1972, I, pp. 52-54).

³ Fabulele lui Esop (*Lupul și câinele*; *Lupul și mielul*; *Lupul și stârcul*), romanul satiric al lui Petronius (*Satyricon*, unde - banchetul lui Trimalchio, capitolele XLI-XLII, este descris un lycantrop).

⁴ Louis d'Orléans, Jasper Tudor, Jean de Daillon, Charles de Blois etc. (vezi Asis Garcia Garcia et alii 2013, tabelul 10-2, p. 137), cu reprezentarea acestui animal și în manuscrise medievale importante precum cel dedicat lui Louis d'Orléans, Paris, 1410-1414 (*Ibidem*, fig. 10-5: 5a și 5b, p. 146). Una dintre figurile emblematice ale Evului Mediu spaniol, Ignacius de Loyola, avea ca blazon o oală și doi lupi (*lobos y olla*).

⁵ *Le Petit Chaperon Rouge* a lui Ch. Perrault (1697), *Les trois petits cochons* (poveste tradițională, secolul XVIII).

⁶ Amintesc aici *La Mort du loup* a lui Alfred de Vigny (1864), *L'Incantation du loup* a lui Leconte de Lisle (1884), *The Howling of Wolves* - Ted Hugues (1963) etc.

⁷ Dintre cele mai cunoscute, amintesc: *La Lupa* (Giovanni Verga, 1880); *Le Loup* (Guy de Maupassant, 1882); *The Jungle Books* (Rudyard Kipling, 1894/95, cu familia de lupi care-l cresc pe Mowgli); *The Son of the Wolf* (Jack London, 1900); *White Fang* (Jack London, 1906); *The Wolf Hunters* (James Curwood, 1906); *Le Loup-garou* (Roger Vitrac, 1938); *Le Loup-garou* (Boris Vian, 1947); *Never Cry Wolf* (Farley Mowat, 1963); *L'oeil du loup* (Daniel Pennac, 1984); *The Tenderness of Wolves* (Stef Penney, 2006); *Wolf Chronicles* (Dorothy Hearst, 2009-2014); *Hour of the Beast* (Michael Forsyth, 2011), etc.

⁸ Prin puterea de configurare, reprezentare și înțelegere imaginativă, producțiile cinematografice cu lupul ca laitmotiv au un avantaj major asupra altor mijloace culturale de reprezentare imaginativă (gen romanele, spre exemplu), vizualul structurând mult mai repede și mai eficient produse ale imaginației. Cum, iarăși, lista filmelor cu lupul ca structură figurativă (licantropii) sau prezență metaforică, este destul de lungă, voi aminti doar pe cele care, prin conținuturile lor și/sau valoarea simbolică, au avut un oarecare ecou la public. Astfel, pornind de la cel mai vechi film dedicat lupului (*The Werewolf*, regia Henry Mac Fae, 1913), sunt de amintit: *The Werewolf of London* (regia Stuart Walker, 1935), care poate fi considerat debutul lungii serii de filme dedicate licantropiei; *An American Werewolf in London* (regia John Landis, 1981); *Dance with Wolves* (regia Kevin Costner, 1990); *The Wolf* (regia Mike Nicols, 1995); *An American Werewolf in Paris* (regia Anthony Waller,

autori lykantropia nefiind altceva decât o metaforă a pubertății masculine⁹), ori lupul, ca simbol al cruzimii, al răului, putând fi fiecare dintre noi...¹⁰, filosofice¹¹, geo-etnologic¹², mitanalitice¹³.

Prezentul studiu încearcă, alături de studiile deja publicate și dedicate altor animale¹⁴, să creioneze un bestiar mitologic al basmului fantastic românesc. Avem o serie de studii și cărți dedicate bestiarului mitologic românesc¹⁵, fiecare în parte de-o valoare incontestabilă pentru acest domeniu de cercetare. Doar că acolo, în acele lucrări, dialectica este univocă, văzută mai mult din perspectiva structurii invariante și figurative a mitofolclorului (fiind folosite îndeobște corpusurile de credințe, balade, legende, rar fiind aduse în

1997); *Promenons-nous dans les bois* (film de groază în regia lui Lionel Delplanque, 2000); *The Wolfman* (regia Joe Johnston, 2010); *Le pacte des loups* (regia Christophe Gans, 2011); *Teen Wolf* (regia Russell Mulcahy, James J.D. Taylor); *The Wolverine* (regia James Mangold, 2013), etc.

⁹ Marika Moisseeff, *Le Loup-garou ou la virtualité régressive du pubertaire masculine*, în *Adolescence*, vol. 22, nr. 1, 2004, pp. 155-171.

¹⁰ Ghilaine Jeannot-Pages, *Loup y es-tu...*, în *Revue Semestrielle de Droit Animalier* (dossier thématique - *Le Loup*, coord. Jean-Pierre Marguénaud), nr. 1, 2014, Université de Limoges - Université de Montpellier 1, pp. 335-341.

¹¹ Baptiste Morizot, *Les diplomats. Cohabiter avec un grand prédateur à l'anthropocène*, în *Revue Semestrielle de Droit Animalier* (dossier thématique - *Le Loup*, coord. Jean-Pierre Marguénaud), nr. 1, 2014, Université de Limoges - Université de Montpellier 1, pp. 295-333.

¹² Jukka Bisi, Sami Kurki, *The wolf debate in Finland. Expectations and objectives for the management of the wolf population at regional and national level*, University of Helsinki, Senäjoki, 2008; Corradino Guacci, *La transumanza. Uomini e lupi di capitanatadel XIX secolo*, Trento, Temi, 2013; Morten Tønnessen, *Wolf Land*, în *Biosemiotics*, nr. 3, 2010, pp. 289-297.

¹³ Denis Duclos, *Le Complexe du Loup-garou. La fascination de la violence dans la culture américaine*, Paris, Agora, 1994; Daniel Gicu, *Fetiță inocentă sau seducătoare fatală? O Istorie a Scufiței Roșii*, București, Editura Universității din București, 2011; William S. Lynn, *Discourse and Wolves: Science, Society, and etichs*, în *Society & Animals*, vol. 18, 2010, p. 75-92; Gérard Ménatory, *Le loup: du mythe à la réalité*, Paris, Stock, 1987; Kip Robisch, *Wolves and the Wolf Myth in American Literature*, Reno, University of Nevada Press, 2009; Mark Rowlands, *The Philosopher and the Wolf. Lessons from the Wild on Love, Death and Happiness*, London, Granta, 2008.

¹⁴ Vezi Costel Cioancă, *Prolegomene la un bestiar mitologic al basmului fantastic românesc. (I) Ursul*, în *Arhivele Olteniei*, SN, nr. 30, 2016, p. 298-316; Idem, *Prolegomene la un bestiar mitologic al basmului fantastic românesc. (III) Șarpele*, în *Arhivele Olteniei*, SN, nr. 31, 2017, p. 313-326; Idem, *Prolegomene la un bestiar mitologic al basmului fantastic românesc. (II) Cerbul*, în *Terra Sebvs. Acta Musei Sabesiensis*, nr. 10, 2018 (în curs de apariție); Idem, *Prolegomene la un bestiar mitologic al basmului fantastic românesc. (III) Șarpele (Partea a II-a)*, în *Arhivele Olteniei*, SN, nr. 32, 2018 (în curs de apariție).

¹⁵ Aurel Bodiu, *Lupul în cultura tradițională românească*, în *Anuarul Muzeului Etnografic al Transilvaniei*, Cluj-Napoca, 1997, pp. 259-266; Mihai Coman, *Bestiarul mitologic românesc*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1996.

discuție și anumite basme), autorii omițând sau minimalizând un truism: la nivelul basmului fantastic, astfel de subiecte bogate în recurențe, sunt aproape tot timpul omoloage miturilor, pline de semnificații (diferite de cele din alte specii epic-tradiționale). Documentarea situațiilor (punitive, inițiatice, reparatorii, simbolice) de basm fantastic românesc în care apare lupul, mi-a relevat o sumă de reprezentări în care un rol major este jucat de către acesta. Plenitudinea situațiilor metaforice sau simbolice în care apare lupul la nivelul basmului fantastic românesc, cred că se preta la o mitanalizare precum cea încercată în studiul de față, astfel încât structura ficțională și funcțională în care este (re)prezentat lupul să ne releve și să ne permită apropierea de dimensiunea sau intențiile simbolizante acordate de către mentalitarul tradițional. Ca atare, pe filiera deja consacratului mod de organizare a bogatelor referințe (dosar mitologic; dosar etnologic; referire strictă la basmul fantastic românesc – vezi nota 14) și a nevoii de pluralitate științifică, voi încerca reactualizarea hermeneutică a „mitologiei” lupului, cu accente pe articulările referențialului (despre lup) luate la nivelul basmului fantastic românesc.

Dosarul mitologic

Dinamica internă a imagologiei generate în mentalitarul arhaic/tradițional de către lup, trebuie că a ținut cont, încă din cele mai îndepărtate vremuri¹⁶, de pronunțatul caracter de specificitate al acestuia în cadrul regnului animal (atributele fizice și comportamentele sociale ale lupului - strategii de cooperare la vânătoare, existența unei ierarhii stricte la nivelul haitei, cu rezervarea dreptului de împerechere doar celor mai puternici etc.), care au făcut posibilă trecerea din planul real al existenței acestui animal sălbatic, în dimensiunea simbolică¹⁷. Dată fiind eflorescența trimerelor mitice despre lup, mă văd nevoit să aduc în discuție aici, la dosarul mitologic al acestui animal, doar pe cele mai reprezentative și/sau cunoscute episoade care au captat, de-a lungul timpului, atenția mitografilor, cercetătorilor sau artiștilor.

La nivelul mitologiei akkadiene, este de amintit episodul din *Epopoea lui Ghilgameș* unde eroul îi refuză avansurile sexuale zeiței Iștar, căreia îi reamintește ce pățiseră ceilalți iubiți, printre altele cum aceasta îl transformase

¹⁶ Aș aminti aici, cu titlu informativ, prezența unor siluete de lupi pe ceramica policromă cucuteniană ori modelate sub forma unor protome, reprezentate univoc în poziție cabrată, gata de atac (a se vedea Vladimir Dumitrescu, *Arta culturii Cucuteni*, București, Editura Meridiane, 1979, fig. 47/a-b, 56, 153, 155-157, 185).

¹⁷ Nu pot să nu reamintesc aici faptul că una dintre cele mai enigmatice boli autoimune (supranumită și „boala cu o mie de fețe” din cauza diversității simptomelor) a fost numită de către specialiști *Lupus eritematos sistemic*! Este vorba despre o boală autoimună în care anticorpii încep să atace țesuturile și organele sănătoase ale corpului.

pe un păstor, fost iubit al ei, într-un lup¹⁸. În mitologia popoarelor proto-indoeuropene, lupul era asociat clasei/castei războinicilor care, în urma unor inițieri, se puteau transforma în lupi (sau câini-lupi)¹⁹, foarte aproape de ritualul atribuit de unii autori dacilor, despre care voi aminti imediat, cu unele situații asemănătoare amintite de autori clasici²⁰. Vechii greci și romani asociau lupul cu deitatea solară Apollo²¹, dar și cu alte zeități de prim rang²². De lup și de atributele sale caracterologic-comportamentale se va folosi autorul *Iliadei* spre a descrie iureșul de luptă al celebrilor mirmidoni, tribul de luptători neînfricați ai lui Ahile²³. Mult mai cunoscut pentru această mitologie greco-romană este mitul întemeietor al Romei, mit în care cei doi frați gemeni, Romulus și Remus, dați spreucidere de către unchiul lor Amulius unor soldați, vor fi salvați și alăptați de o lupoaică²⁴, motiv iconografic des utilizat ulterior (de la sculpturi de for public până la prezența pe unele monede emise de statul roman). De altfel, *Lupa Capitolina/Romana* este scena iconică unde se reprezintă ideea de *romanitas*, această *Lupa Capitolina/Romana* fiind prezentă

¹⁸ [...] *Iubit-ai pe păcurarul turmelor de oi, zi de zi el făcea plăcinte, a-njunghiat și iezi de dorul tău. L-ai pălit și l-ai prefăcut în lup; acuma argații turmelor sale îl hăituesc și proprii lui câini îi mușcă din trup...* (Tăblițele de argilă. Scrieri din Orientul antic (Trad., prefață, note de C. Daniel, I. Acsan), București, Editura Minerva, 1981, p. 94).

¹⁹ Un foarte interesant studiu dedicat acestei probleme este cel semnat de Kim R. McCone, *Hund, Wolf, und Krieger bei den Indogermanen*, în Wolfgang Meid (editor), *Studien zum indogermanischen Wortschatz*, Institut für Sprachwissenschaft der Institut, Innsbruck, 1987, pp. 101-154.

²⁰ La Pausanias (*Călătorie în Grecia* - Traducere, note, indice - Maria Marinescu-Himu, vol. II, București, Editura Științifică și Enciclopedică -, 1982, VIII, 2, 3) este amintit cum, în urma unor sacrificii aduse lui *Zeus Lykaios*, mulți oameni se puteau transforma, temporar sau definitiv, în lupi. Ceva mai cunoscut este pasajul din *Istoriile* lui Herodot (*Istorie*, vol. I - Traducere, notițe istorice și note de Adelina Piatkowski, Felicia Vanț-Ștef, București, Editura Științifică, 1961 -, I, 4, CV), în care se menționează explicit un astfel de caz de lycantropie: [...] *Sciții și elenii așezați în Sciția spun că, o dată pe an, fiecare neur se preschimbă în lup pe câteva zile și apoi se face iar cum a fost.*

²¹ David Mech, Luigi Boitani, *Wolves: Behaviour, Ecology, and Conservation*, Chicago, University of Chicago Press, 2003, p. 292.

²² Cu Zeus, spre exemplu: muntele Lykaion din Arcadia avea un altar dedicat acestui zeu, cu atributul local, *Zeus Lykaios*, precum și cu jocurile atletice dedicate lui, *Lykaia*.

²³ [...] *Tocmai ca lupii, de carne hrăniți și grozavi în putere / care la mulți răpuind înhață și sfășie cerbul, / mare cornaci și au fălcile roșii de sânge cu toții, / și după aceea în haită se duc la izvorul cu apa / întunecată și apa limpede cu limbă subțire / doar pe deasupra și varsă tot sângele supt și li-i pieptul / tare și-nșiorat, că plin e hrănitul lor pântec.* (Homer, *Iliada* - Prefață și traducere - G. Murnu, București, Editura Minerva, 2008, XVI, pp. 151-157).

²⁴ Despre legenda salvării și alăptării celor 2 gemeni, Romulus și Remus, până la descoperirea și preluarea spre creștere a acestora de către Faustulus, vezi la Titus Livius, *Ab urbe condita* (*De la fundarea Romei*), (Traducere, tabel cronologic și note de P. Popescu Găleşanu, Cuvânt introductiv de A. Marinescu-Nour), București, Editura Minerva, 1976, I, 1, 4.

și folosită în toate provinciile imperiului și constituind o expresie a loialității față de Roma și de împărat²⁵. În plus, ca o consfințire a acestui episod mitic cu rol întemeietor, se instituiseră *Lupercaliile*, sărbătoare dedicată zeului Pan și ținută pe 15 februarie, existând chiar un colegiu de preoți numiți *luperci*²⁶.

Pentru zona mitologiei nordice, avem 3 mari reprezentări ale lupului (Fenrisulfr sau Fenrir, Sköll și Hati)²⁷, alte importante mențiuni mitologice cu lupul ca laitmotiv având în zona baltică. Aici, conform unor legende, capitala lituaniană (Vilnius) ar fi fost stabilită de către marele duce Gediminas pe un deal, în urma unui vis în care acestuia i se arată un lup de fier²⁸. Apoi, tot aici, zeița Medeina este reprezentată ca o voluptoasă și frumoasă vânătoareasă, îmbrăcată ca un lup, suita ei de vânătoare fiind alcătuită din lupi.

În zona mitologiei turcice, mongole și a populației Ainu, lupul ar fi reprezentarea strămoșilor acestora²⁹, cu ecouri și valori simbolice până în vremurile moderne³⁰. Interesante perspective mitologice ne oferă prezența lupului la nivelul credințelor tradiționale ale Japoniei unde avem, pe lângă numeroase talismane cu reprezentarea unui lup, confecționate și purtate de către fermieri ca un magic pandantiv care deopotrivă, ferea recoltele de atacul unor vite sălbatice sau căprioare, apăra de foc, de diferite calamități naturale,

²⁵ Despre iconografia și simbolistica vizând *Lupa Romana*, a se vedea interesantul studiu semnat de Mika Rissanen, *The Lupa Romana in the Roman Provinces*, în *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae*, 65 (2), 2016, pp. 335-360.

²⁶ Pentru ritul, ritualul și semnificațiile sărbătorii *Lupercaliilor*, a se vedea Atanasie M. Marienescu, *Cutul păgân și creștin. Sărbătorile și datinile romane vechi* (Ediție critică de I. Opișan), Editura Saeculum I.O., București, 2008, pp. 77-79.

²⁷ Acestora le trebuie adăugată, prin prisma conținutului simbolic, mențiunea potrivit căreia deasupra intrării vestice a Valhallei (sala numită *Asgard*, unde ajungeau războinicii morți pe câmpul de luptă), era prins, cu cuie de aur, un cap de lup; acești războinici morți și ajunși aici, la momentul *Ragnarök*-ului, vor lupta alături de zei împotriva forțelor răului... (*Mitologia nordică. Mituri și legende* (Povestite de Elena-Maria Morogan), București, Editura Enciclopedică, 1992, p. 92).

²⁸ Victor Spinei, *Substanța epică a legendei vânătorii rituale a animalului-călăuză la triburile eurasiatice și la popoarele învecinate din Evul Mediu*, în *Arheologia Moldovei*, XXXVII, 2014, p. 94.

²⁹ Brett L. Walker, *The Lost Wolves Of Japan*, Washington, University of Washington Press, pp. 83-84.

³⁰ În credințele moderne ale Mongoliei, lupul este simbolul norocului, în special pentru bărbați, cu utilizări la nivelul medicinei tradiționale (din intestine de lup se prepară pulberi folosite pentru îndepărtarea indigestiilor; din rectul unui lup se prepară o doctorie pentru tratatrea hemoroizilor etc. – Tim Severin, *In Search of Genghis Khan: An Exhilarating Journey on Horseback Across the Steppes of Mongolia*, New York, Cooper Square Press, 2003, p. 280). În mitologia turcică, un lup gri coborât din cer a arătat și îndrumat vechile triburi turcice către tărâmul magic numit *Ergenekon*, unde aceste triburi se vor stabili o perioadă de timp și de unde vor începe să cucerească ținuturile învecinate; în epoca modernă a Turciei acest mit ancestral va inspira un grup naționalist de extremă dreapta, *Lupii Gri*.

având și puteri fertilizatoare (în comunitățile agrare) pentru cuplurile care sperau să aibă numeroși copii³¹. Populația Ainu din nordul arhipelagului nipon credea că a luat naștere din unirea unei ființe semănând cu un lup și o zeiță³².

Pentru nativii unor triburi nord-americe (Naskapi, Squamish, lil'wat), lupul este animalul-ghid care îi însoțește la vânătoare și le oferă succes³³, pentru alte triburi (Netsilik, Takanaluk), întâlnirea sau simpla vedere a unui (anumit) lup anunțând boala sau moartea³⁴. Pentru nativii amerindieni de pe teritoriul Statelor Unite (tribul Pawnee), lupul este prima creatură care a experimentat moartea³⁵, la alte triburi (Navajo) femeile șaman umblând în haine din piep de lup³⁶.

În mitologia creștină, referințele la lup sunt, în general, metafore ale lăcomiei, falsității și distructivității ce-va-să-vie. Spre exemplu, Iisus își trimite discipolii „ca pe niște oi în mijlocul lupilor”, sugerându-le acestora să fie „prudenți ca șerpii și fără răutate ca porumbeii”³⁷, într-un alt loc (Matei 7, 15), atenționându-i pe discipoli să se ferească de prooroci mincinoși, „care vin la voi îmbrăcați în haine de oi, dar pe dinăuntru sunt lupi răpitori”. Tot în zona aceasta a reactualizării hermeneutice a falsității și/sau răului întruchipat de lup, în cuvântarea de rămas bun ținută la Milet, apostolul Pavel avertiza că „după plecarea mea vor intra între voi lupi îngrozitori, care nu vor cruța turma”³⁸.

Nu puteam încheia (totuși) scurtul periplu prin diferitele mitologii ale lumii unde lupul are o însemnătate oarecare, fără a aminti și de importantul rol jucat de către acesta la nivelul mitologiei dace³⁹. Pentru această zonă și pentru ipostazele spirituale în care apare lupul, foarte cunoscut și extrem de folosit(or) este capitolul (*Dacii și lupii*) dedicat, în *De la Zalmoxis la Genghis-Khan*, decriptării etnonimului *dac*, cu reliefarea și sublinierea dimensiunii simbolico-totemice. Nu voi relua aici toată problema și desfășurarea competentă de argumente care, pentru istoricul religiilor și pentru cei care s-au folosit de-a

³¹ B. L. Walker, *op. cit.*, p. 132.

³² *Ibidem*, p. 331.

³³ Barry Holstun Lopez, *Of wolves and men*, Charles Scribner's Sons, New York, 1978, p. 320.

³⁴ D. Mech, L. Boitani, *op. cit.*, p. 448.

³⁵ B. H. Lopez, *op. cit.*, 1978, p. 133.

³⁶ *Ibidem*, p. 320.

³⁷ Matei, 10, 16.

³⁸ Faptele Apostolilor 20, 29. Alte menționări biblice ale lupului ca agent al răului avem și la Matei 10, 3; Ioan 10, 11-12.

³⁹ Obligatoriu este de amintit aici importantul și semnificativul lot de statuete zoomorfe reprezentând (și) lupi descoperit în dava dacică de la Cârломănești, județul Buzău, unde acest animal este prezent în număr mare și bine reliefat plastic (pentru detalii, vezi Mircea Babeș, *Statuetele geto-dace de la Cârломănești (jud. Buzău)*, în *SCIVA*, 28, 4, 1977, pp. 319-352).

lungul timpului de cercetarea sa, justifică „consubstanțializarea” *dac-lup*⁴⁰. Voi reține însă, pentru economia acestui studiu, câteva structuri figurative subliniate de către cercetător, pline de semnificații și puternic încărcate simbolic, și care, ulterior, la mitanalizarea ipostazierilor imaginale ale lupului la nivelul basmului fantastic românesc, mi-ar putea fi de un real folos. Astfel, merită menționată ideea că, „pentru daci, raportul dintre lup și război(nic) era unul evident, argumentul forte constituindu-l stindardul de luptă al dacilor⁴¹. Apoi, pornind de la acest fapt atestat documentar (există numeroase documente epigrafice unde este reprezentat stindardul de luptă dacic – pe Columna lui Traian, spre exemplu⁴²), lupul ar fi, în ideologia religioasă a confreriei războinicilor daci, pandantul unor ritualuri de inițieri militare, transformarea rituală în fiară a tânărului războinic fiind făcută prin îmbrăcarea unei piei de lup sau purtarea unei măști cu cap de lup⁴³. Acest lucru este foarte important și folositor pentru mitanaliza propriu-zisă, la nivelul basmului fantastic românesc având câteva situații care relevă o astfel de inițiere de tip militar-eroică. În fine, sunt de reținut scenariile mitico-rituale care, chiar fără a porni de la existența

⁴⁰ Mircea Eliade, *Dacii și Lupii*, în vol. *De la Zalmoxis la Genghis-Khan. Studii comparative despre religiile și folclorul Daciei și Europei Orientale* (Traducere de Maria și C. Ivănescu), București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1980, p. 21 și următ.

⁴¹ Acum și aici nu mă interesează foarte mult problematica acestui stindard de luptă al dacilor, în care capul de lup atașat unui șarpe are rol atât heraldic, cât și simbolic. Pentru lămurirea sau adâncirea acestor aspecte, a se vedea Constantin N. Bărbulescu, *Totemismul ofidian moștenit de la antecesorii noștri*, în *Magazin Istoric*, nr. 9 (42), 1970 (septembrie), pp. 50-51; Liviu Mărghitan, Augustin Mureșan, *Mărturii arheologice referitoare la stindardul dago-geșilor (Descoperirile din secolul XX)*, în *Thraco-Dacia*, XXII, 2001, 1-2, pp. 213-221; Vasile Pârvan, *Getica. O protoistorie a Daciei*, București, Editura Cultura Națională, 1926, pp. 519-523; Alexandru D. Xenopol, *Istoria românilor din Dacia Traiană* (editor – Al. Zub), vol. I, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1985, p. 107. Există și autori (a se vedea Aurel V. David, *Studii de istorie a înălțării și declinului nației române*, București, Editura Dacoromână, 2006, pp. 32-33) care, pornind de la unele mențiuni antice (Arian, *Arta tacticii*), supralicitează și opinează că bucățile de pânză atașate stindardului de luptă al dacilor ar fi fost vopsite în culorile actuale ale steagului românesc, recte – roșu, galben și albastru! *Habent sua fata theoriae*.

⁴² Augustin Mureșan, *Câte ceva despre stindardul dacic și funcțiile lui pe Columna lui Traian*, în *Crisia*, XLV, 2015, pp. 39-51.

⁴³ M. Eliade, loc. cit., pp. 26-28. În acest sens, merită amintit faptul că, în plan simbolic și/sau ontogenetic, unele contingente militare moderne și-au luat ca supranume un astfel de mitonim: aș aminti aici cazul Batalionului 151 Infanterie <<*Lupii Negri*>>, Iași, batalion care a activat, din partea României, în periculoase teatre de operațiuni (Afghanistan), o altă unitate militară (Escadrila 1 – Grupul 61 Elicoptere de Atac, Boteni) purtând supranumele de <<*Lupii Norocoși*>>. Tot în planul *agôn*-ului athletic, jucătorii echipei de fotbal FC Petrolul Ploiești sunt numiți și „*Lupii galbeni*”, fără ca acest supranume să fie cumva evidențiat în logo-ul echipei; avem, apoi, și o formație de muzică medievală din Arad care se numește *Lupus Dacus*, o companie de reenactment numită *Draco Nigrus* etc.

unui lup mitic în credințele și practicile dacice (genul *Lupa Capitolina/Romana*), implică și/sau vizează lupul la nivelul mitofolclorului românesc; aici având, după cum voi arăta în dosarul etnologic, numeroase și complexe sărbători, ipostaze sacramentale, acte ceremoniale de executat în cadrul orizontului religios tradițional, dar, și post-moderne abordări⁴⁴.

Dosarul etnologic

Pe un fundal mitologic de o asemenea greutate ontologică, era inevitabil ca realitatea imaginală și manifestarea ei la nivelul mentalității tradiționale să nu fie (cel puțin) la fel de solidă. Atât experiențele de realitate fizic-cotidiană, cât și cele de gândire-imaginare, au făcut din lup un actant principal al vieții material-cotidiene și spirituale, cu prezențe în cele mai diverse zone ale imaginarului. De altfel, legat tocmai de aceste reprezentări ale lupului la nivelul imagologiei tradiționale, R. Vulcănescu opina că prin intermediul a

[...] **patru substraturi mitice** se reia și verifică imaginea sacră a lupului: **substratul aborigen local** (cel al lupului neolitic), **substratul indo-european** (cel al lupului dac și daco-celtic), **neoindo-european** (cel al lupului latin îngemănat cu cel dac într-o sinteză daco-romană) și, în fine, **substratul iudeo-creștin primitiv**, care preia și răstălmăcește aspectele zoomitologice ale lupului din celelalte trei substraturi mitice anterioare într-o viziune de bestiar apocaliptic⁴⁵.

Avem, astfel, numeroase antroponime⁴⁶, unele cu cert caracter simbolizant prin folosirea lui de către unii conducători⁴⁷, nume de localități⁴⁸

⁴⁴ Asociindu-i lupului dacic tot felul de virtuți magico-spirituale, la nivelul rockului românesc se poate vorbi de o modă a abordărilor muzicale cu lupul dacic ca simbol/pandant al unui univers beligerant-spiritual (*Dacian Folk Metal*), având numeroase exemple în care logo-ul formației cuprinde și o reprezentare a stindardului dacic de luptă (vezi An Theos; Carpatica; Ka Gaia An), cu melodii consacrate eminentemente acestui lup dacic (An Theos – *Nedeea Lupilor*; *În umbră de Lup*, ambele de pe albumul *Seminția Dacă*; God – *The Barbarian Horde* etc.).

⁴⁵ Mircea Vulcănescu, *Mitologie română*, București, Editura Academiei R.S.R., 1985, p. 500, cu sublinierile autorului.

⁴⁶ *Lupu*; *Lupescu*; *Lupașcu*; *Lupoi*; *Lupan*; *Lupean*; *Lupănescu*; *Lupa* etc., plus variantele slave (*Vălcu*; *Vălcov*; *Vălcovici* etc.) sau maghiare (*Farcaș*; *Fărcășanu* etc.). Vezi Nicolae A. Constantinescu, *Dicționar onomastic românesc*, București, Editura Academiei R.S.R., 1963, p. 312; Gheorghe Mihăilă, *Dicționar al limbii române vechi (sfârșitul sec. X – începutul sec. XVI)*, București, Editura Enciclopedică, 1974, p. 118; Ecaterina Mihăilă, *Nume de locuri provenite din antroponime de origine latină*, în *Fonetică și Dialectologie*, XXX, 2011, București, p. 42; Victor V. Vizauer, *Povestea unui nume: antroponimul Frakas (Lupu) în Transilvania veacului al XIII-lea. Posibilități și opinii*, în *Acta Musei Maramorosiensis*, XI, 2015, p. 24 și următ.

⁴⁷ Aici trebuie amintit acel conducător al unei formațiuni pre-statale de secol XIII din zona Vâlcea (iarăși rădăcina *vulk* = *lup*!), *Farcaș*, amintit în Diploma Cavalerilor Ioaniți din

sau toponime din arealul unor localități⁴⁹, oronime⁵⁰, hidronime⁵¹, care (re)amintesc ceva din prezența și/sau comportamentul metastabil al acestui animal în cadrul unei comunități tradiționale. Acestea trebuie să le adăugăm, în mod obligatoriu, atât repertoriul plantelor pe care etnobotanica românească le-a încărcat terapeutic sau magic⁵², numeroasele sărbători ale calendarului popular dedicate lupului despre care voi aminti imediat, cât și unele construcții imaginale care, fie și la nivelul alegoric, refac și/sau mențin legătura cu substratul arhaic în care acest animal avea o certă greutate ontogenetică⁵³. Mai mult, greutatea aceasta simbolică acordată de mentalitarul tradițional lupului, are, la nivelul terapeuticii magice populare, și o substanțialitate a trupului carnal folosit spre vindecarea magică de anumite boli:

[...] Diferite elemente din corpul lupului au fost folosite de medicina magică: părul de lup pentru afumat pe cei bolnavi de incontinență urică, dinții de lup ca amulete aducătoare de noroc, ficatul de lup pentru terapeutică ofticea, gătlejul de lup pentru descântat spaima, urâtul,

---

1247, acestuia adăugându-i-se numele (luat ca antroponim simbolic, fiind de altă etnie!?) lui *Vasile Lupu* (1595-1661), important domnitor al Moldovei. De altfel, conform unor cercetări recente, se pare că acest nume era, prin greutatea ontogenetică, unul dintre cele mai prestigioase și uzitate antroponime: numai în Transilvania secolului al XIII-lea sunt atestate 38 de cazuri! (Vezi la V. Vizauer, loc. cit., p. 26, plus *Anexa* cu antroponimele descoperite – loc. cit, pp. 39-41).

⁴⁸ Orașul *Lupeni*, jud. Hunedoara; or. *Râmnicu Vâlcea*, jud. Vâlcea; com. *Lupu*, jud. Alba; sat *Valea Lupului*, com. Boru, jud. Hunedoara; sat *Valea Lupului*, com. Vultureni, jud. Bacău; *Valea Lupului*, or. Pătârlagele, jud. Buzău; com. *Valea Lupului*, jud. Iași; *Valea Lupului*, com. Gherghești, jud. Vaslui; sat *Fărcașa*, com. Oncești, jud. Bacău; com. *Fărcașa*, jud. Neamț; sat *Fărcășeni*, com. Strunga, jud. Iași; sat *Farcaș*, com. Reghiu, jud. Vrancea; com. *Fărcașele*, jud. Olt etc. – vezi Ecaterina Mihăilă, loc. cit., p. 42.

⁴⁹ *Valea Lupului (Farkaspatak)*, toponim al unui loc din marginea mun. Aiud, jud. Alba; locul numit *Poiana Lupului*, com. Zăbala, jud. Covasna; *Dealul Lupului/Farkas Domb* de la marginea mun. Zalău, jud. Sălaj etc.

⁵⁰ *Prăpastia Lupului*, din munții Postăvaru, jud. Brașov.

⁵¹ *Râul Lupului*, afluent al Bahluului, jud. Iași; *Râul Lupu*, afluent al Râului Lung, jud. Caraș-Severin; *Râul Valea Lupului*, afluent al Streiului, jud. Hunedoara; *Râul Fărcașa*, com. Fărcașa, jud. Neamț etc.

⁵² Dintre cele mai cunoscute, menționez: *cireașa-lupului*; *coada-lupului*; *colțul-lupului*; *iarba-lupului*; *laba-lupului*; *mărul-lupului*; *păr-de-lup*; *piporul-lupului*; *pușca-lupului*; *scânțeușă-lupului*; *spinarea-lupului*; *strugurul-lupului*; *talpa-lupului*; *turta-lupului* etc. Pentru descrierea lor și virtuțile terapeutice sau magice, vezi Georgeta Nițu, *Plante în gospodăria țărănească tradițională. Dicționar*, Craiova, Fundația Scrisul Românesc, 2003.

⁵³ În Orăștie a fost dezvelit recent un monument intitulat *Steagul Dacic*, operă a sculptorului Adam Nicolae; deloc întâmplător, monumentul de for public reprezentând stindardul de luptă al strămoșilor noștri, dacii, a fost plasat în orașul situat în proximitatea capitalei Daciei și a centurii sale de cetăți de apărare, ca un fel de (necesar) *recuperatio memoriae*.

răpciuga și pentru atragerea Necuratului la vrăjitorii, când acesta era strigat prin gâtlejul de lup⁵⁴.

Legat de aceste sărbători populare dedicate lupului, este de relevat cum, pe fondul existenței unui arhaic fundal ritualic sau mitic precreștin cu lupul ca mitonim sau mitologem, imaginarul tradițional a „creștinat” acest animal-totem, subjugându-l și revalorizându-l prin punerea ferocei animal sub înaltul patronaj spiritual al unor divinități canonice de prim rang (Sfântul Petru sau *Sânpetru*), ori, și mai important, sub al celui care, conform tradiției, a creștinat teritoriile unde lupul avea (altă) greutate ontologică: cele mai importante sărbători cu lupul ca actant, sunt sub oblăduirea Sfântului Andrei, dimensiunea simbolică a unei astfel de reconvertiri fiind evidentă⁵⁵.

Legendele care fac referire la originea lupului afirmă că acesta ar fi fost creat de drac/diavol spre paguba omului, fără ca opera acestuia să poată fi dusă la bun sfârșit: după modelarea lupului (din lemn sau humă), diavolul nu îl poate însufleți și, pierzând un pariu cu Dumnezeu (care se oferă să-l învie), dracul va fi mereu fugărit de către acesta⁵⁶; locul predilect de ascundere al diavolului de lup este mediul acvatic stătut, dar, și de aici va fi izgonit, mai ales când sunt sfințite apele de Bobotează, fiind descoperiți și fugăriți de către lupi⁵⁷.

La nivelul mitologiei populare românești, lupul reprezintă o figură centrală de numele căreia sunt legate cele mai numeroase zile de dedicare, de sărbători și practici ritualico-magice, de prescripții și restricții care vizează atât ființa lupului, cât și acțiunile lui⁵⁸. După I.-A. Candrea, „zilele lupului” ar fi în

⁵⁴ M. Vulcănescu, *op. cit.*, p. 500.

⁵⁵ A se vedea Dumitru Manolache, *Sfântul Apostol Andrei și protocreștinismul în spațiul românesc*, București, Editura Arhetip – RS, 2004, p. 9, 38-39, 43-46 etc. Pentru patronajul canonic căpătat în timp de acest animal, a se vedea capitolul *Lupul, totem al dacilor și patron al iernii pastorale*, în Ion Ghinoiu, *Mitologie română. Zeii pastorali*, București, Editura Univers Enciclopedic Gold, 2014, pp. 38-74.

⁵⁶ Ovidiu Bârlea, *Mică enciclopedie a poveștilor românești*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1976, p. 254.

⁵⁷ Un astfel de basm, cu acest motiv al fugării unui diavol izgonit din apele sfințite la Bobotează și fugărit de un lup, avem la Grigore Crețu, *Basmе populare românești*, vol. I-II (Ediție îngrijită de I. Datcu, I. Stănculescu, Prefață de I. Datcu), București, Editura Saeculum I.O., I, p. 149.

⁵⁸ Romulus Antonescu, *Dicționar de simboluri și credințe tradiționale românești*, București, Ediție digitală, Cimec.ro, 2016, pp. 379-385; M. Coman, *op. cit.*, pp. 181-187; Ivan Evseev, *Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească*, Timișoara, Editura Amarcord, 1998, pp. 237-239; Ion Ghinoiu, *Panteonul românesc. Dicționar*, București, Editura Enciclopedică, 2001, pp. 109-110; Ion Taloș, *Gândirea magico-religioasă la români. Dicționar*, București, Editura Enciclopedică, 2001, p. 87 etc. Pentru toate sărbătorile rezervate de imaginarul tradițional românesc lupului, a se vedea Ioan-Aurel Candrea, *Iarba fiarelor. Studii de folklor*, București, Editura Cultura Națională, 1928, pp. 124-129; Adrian Fochi, *Datini și eresuri populare de la sfârșitul secolului al XIX-lea (Răspunsurile la*

număr de 35 (dintre care 17 mobile și 18 fixe), ceva mai puține (în jur de 30) la I. Ghinoiu⁵⁹, toate consacrate unor figuri divine sau stihiale, majoritatea acestor „zile ale lupului” având numeroase prescripții de factură magică, menite să preîntâmpine pagubele produse de către lup. „Calendarul lupului” începe cu *Sânpetrul de iarnă* sau *Sânpetrul Lupilor* (16 ianuarie), numit și „*Lanțul lui Sânpetru*”, această zi fiind ziua în care o divinitate lycomorfa⁶⁰/protectorul lupilor îi dezleagă, îi împarte între hotare și le dă voie să mănânce din vitele și turmele oamenilor.⁶¹ Ziua următoare, 17 ianuarie, este *Tănase de ciumă*, o zi cu prescripții specifice, fiind „rău de lupi”. Așezate sub semnul *Filipilor de iarnă* (*Filipii și Filipul cel Mare*)⁶², la sfârșitul lunii ianuarie și începutul lunii februarie (între 25 ianuarie – 3 februarie) sunt alte câteva zile cu prescripții magice ținute de frica lupului. Cu ocazia zilei Sfântului Apostol Petru (*Sânpetrul de Vară*, 29 iunie), lupul va reveni în calendarul credințelor tradiționale: în această zi, numită și „*Soborul lupilor*”, se credea că aceștia se adună într-un loc prestabilit, *la urlătoare* sau la o răscruce; urletul lor îl cheamă pe stăpânul lor, *Sânpetrul de vară al lupilor*⁶³, spre a le împărți hrana, fără dezlegarea expresă a acestuia ei neîndrăznind să facă vreo stricăciune în lumea oamenilor⁶⁴. Alte zile ale „calendarului lupului” sunt zilele care, fără a-i fi

---

chestionarele lui Nicolae Densușianu), București, Editura Minerva, 1970, p. 15, 307; Ion Mușlea, Ovidiu Bârlea, *Tipologia folclorului. Din răspunsurile la chestionarele lui B. P. Hasdeu*, București, Editura Minerva, 1970, p. 350, 380-383, 405-407.

⁵⁹ Ion Ghinoiu, *Vârstele timpului*, București, Editura Meridiane, 1988, pp. 79-82, 282-285.

⁶⁰ Divinitățile lycomorfe ale mitofolclorului românesc ar fi, după părerea lui Ion Ghinoiu (*Comoara satelor. Calendar popular*, București, Editura Academiei Române, 2005, p. 67), acest *Sânpetru de iarnă*, sărbătorit pe 16 ianuarie, *Filipul cel Mare* (cu o zi dedicată lui pe 21 noiembrie) și, evident, *Sântandriul* cu sărbătoarea pe 30 noiembrie.

⁶¹ Cf. I. Ghinoiu, *Comoara satelor*, pp. 23-24, *Sânpetrul Lupilor* ar fi o mare divinitatea a lupilor. *Sânpetrul de iarnă*, care vine pe un cal alb la miezul nopții să împartă tainul de hrană al lupilor pe anul acela.

⁶² În număr de 3-7, *Filipii de iarnă* ar fi, după spusele lui I. Ghinoiu (*Panteonul românesc*, pp. 72-73; 2005, p. 30), niște „divinități protectoare ale lupilor. celebrați de crescătorii de oi la sfârșitul lunii ianuarie și începutul lunii februarie”; vezi și la I. Evseev, *op. cit.*, pp. 139-140; Ion Ghinoiu, *Mitologie română. Dicționar*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2013, pp. 116-117.

⁶³ I. Ghinoiu, *Panteonul românesc*, p. 167.

⁶⁴ O altă împărțire a hranei se mai face de către stăpânii lor (*Sânpetru*, *Sântandrei*, *Trifon Hăbăucul* sau *Trif Nebunul*) în 16 februarie și 30 noiembrie. Dacă despre primii 2 mențiunile sunt ceva mai numeroase și mai detaliate, despre *Trif* sau *Trifon Hăbăucul/Nebunul*, se știe ceva mai puține. Sărbătorit la 1 februarie pentru a feri oamenii de lupi, să nu înnebunească, să nu fie loviți de boala ielelor, acesta este un personaj canonic ajuns, grație imaginației tradiționale, și în zona magicului (vezi la I. Ghinoiu, *Panteonul românesc*, p. 193; Otilia Hedeșan, *Pentru o mitologie difuză*, Timișoara, Editura Marineasa, 2000, pp. 113-118; I. Mușlea, Ov. Bârlea, *op. cit.*, pp. 382-383; I. Taloș, *op. cit.*, pp. 173-174 etc.).

dedicate/consacrate direct sau exclusiv, vizează acțiunile perturbatoare, malefice ale prădătorilor, și aceste zile având numeroase prescripții rituale și magice menite să ferească (și) de lup: *Circovii de vară* sau *Circovii Marinei*, între 15-17 iulie (sunt răi de piatră, trăsnet, foc, dar și de lupi); la fel, *Martirul Lupu* (23 august), *Tecele* (24 septembrie)⁶⁵, *Berbecarii* (26-29 septembrie), *Lucinul* (18 octombrie)⁶⁶, *Sânmedru* (26 octombrie). Luna noiembrie este luna prin excelență consacrată sărbătorilor majore dedicate lupului, cele mai semnificative sărbători fiind: *Filipii de toamnă* sau *Gădinețele* (care încep cu „*Ziua lupului*” – 13 noiembrie)⁶⁷, continuă cu *Gădineții* (12-16 noiembrie)⁶⁸, *Ovidenia* sau *Filipul cel Șchiop* (21 noiembrie)⁶⁹, și se termină cu *Sântandreiul* (30 noiembrie)⁷⁰, considerat de unii autori ca fiind începutul Anului Nou dacic⁷¹.

Dotat de către mentalitarul tradițional cu o incontestabilă autoritate sacrală, lupul a influențat deopotrivă credințele care vizau pre existența, existența și post existența, inducând în lumea și imaginarul oamenilor atât inserții malefice, cât și benefice, fiind considerat chiar un „alter ego mitic al omului”⁷². Frăția lupului cu omul se pare că începea încă din etapa anterioară nașterii, existând credința că acei copii care plângeau în stadiul foetal, după naștere se transformau în *pricolici*, un fel de om-lupi⁷³. Abia născuți, poate pe

⁶⁵ I. Ghinoiu, *Panteonul românesc*, p. 191.

⁶⁶ Cine nu lucra în această zi se credea că „e ferit de lupi” (Lazăr Șăineanu, *Dicționarul universal al limbii române. Vocabular general* (vol. I-II, 1995; III-V, 1996), Iași, Editura Mydo Center, 1995, p. 167), iar pentru prevenirea pagubelor provocate de lupi, în această zi a *Lucinului* se efectuau anumite practici magice – încheștarea dinților de la piepteni cu care se scărmana lâna oilor, trebuiau păstrate numeroase interdicții legate de prelucrarea pieilor, a blănurilor etc. (I. Ghinoiu, *Comoara satelor*, p. 220).

⁶⁷ *Ibidem*, p. 237, „*Filipii, haită divină*”, „*năprasnice personificări ale lupilor*”.

⁶⁸ I. Ghinoiu, *Panteonul românesc*, p. 125.

⁶⁹ *Ibidem*, p. 212. La I. Ghinoiu, *Panteonul românesc*, pp. 79-80, *Gădinețul Șchiop* era celebrat în mediile pastorale în zilele de *Ovidenie* (21 noiembrie) sau de *Sântandrei* (30 noiembrie), acesta fiind sinonim cu *Filipul cel Șchiop* sau *Filipul cel Mare*. Pentru numeroasele practici magice (descânțete, interdicții etc.) legate de *Ovidenie* și *Filipii de Toamnă*, vezi R. Antonescu, *op. cit.*, pp. 382-384; I. Ghinoiu, *Panteonul românesc*, p. 141, etc.

⁷⁰ I. Ghinoiu, *Mitologie română*, p. 247.

⁷¹ I. Ghinoiu, *Comoara satelor*, p. 245, 252.

⁷² M. Coman, *op. cit.*, p. 187. Pentru reliefaarea paletelor de credințe și superstiții privind prezența lupului în viața comunităților tradiționale, vezi Artur Gorovei, Gheorghe F. Ciaușanu, *Credințe și superstiții românești. După Artur Gorovei și Gh. F. Ciaușanu* (Ediție de Irina Nicolau și Carmen Mihalache), București, Editura Humanitas, 2013, pp. 187-189.

⁷³ Despre *pricolici*, un fel de strigoi-viu, se credea că se poate face lup, șarpe, câine, porc etc. Dar, „*iarna intră în haita lupilor unde preia conducerea și atacă oamenii și turmele de vite*” (I. Ghinoiu, *Mitologie română*, p. 230). O sinteză a actelor și ritualurilor magice prin care un om devenea *pricolici*, și invers, din *pricolici* putea redeveni om, găsim la I. Mușlea, Ov. Bârlea, *op. cit.*, p. 237, 241-242; I. Talos, *op. cit.*, pp. 121-122.

filiera unor mitice reminiscențe dacice?!, unii copii din anumite zone etnografice (Platforma Luncanilor din Munții Orăștiei) erau hrăniți, la primul supt, cu așa-numita „*gură de lup*”, un arhaic aparat în formă de cerc, confecționat dintr-o falcă de lup și o piele de lup⁷⁴. În cartea sa dedicată *Bestiarului mitologic românesc*, M. Coman readucea în prim-plan o invocație magică vizând nașterea unui copil-lup (pricolici)⁷⁵, invocație prin care se încerca anularea demoniului. Tot în zona consacării magice a nou-născutului sub semnul simbolic al lupului, este de amintit un ritual descris de O. Buhociu:

[...] nou-născutului i se face un botez la care participă 3 feciori, numiți strigători care, purtând brăie roșii și câte o gheară de lup la pălărie, pot anula efectele deochiului. Aceștia vin la casa copilului și procedează astfel: primul trage cu unghia de lup, de la est la vest, un cerc în jurul casei, iar când îl închide, cel de-al doilea flăcău trage un cerc în interiorul primului; în fine, cel de-al treilea desenează cercul doar în fața casei, în interiorul căruia stă însăși ceata celor trei; copilul este scos din casă și încredințat flăcăilor care rostesc împreună numele ce-l doresc să i-l dea, apoi îl joacă în brațe în interiorul cercurilor trasate cu gheara de lup, spre consacrarea numelui dat⁷⁶.

Tot aici, la etapa existențială, este de amintit și actul magic de resemnificare ontogenetică a unor copii care, cu o sănătate șubredă, susceptibili de o moarte timpurie, erau botezați magic prin „schimbarea numelui” și atribuirea unui nume de „animal sălbatic – Lupu, Ursu etc., respectiv Lupa, Ursa, Vidra etc. căci credința este că sălbăticiunile sunt <<curate> medical vorbind, deci exemplare ca sănătate și posesoare a tuturor virtuților de curaj și putere”⁷⁷. Atributele de „inițiator”/călăuzitor ale lupului⁷⁸, sunt relevate în etapa post-existențială, subliniind și caracterul psihopomp pe care îl poate avea lupul. Astfel, într-un cântec de Zori, cel-abia-plecat din această lume, este sfătuit cum să se comporte în lumea de dincolo unde călăuză îi va fi lupul: [...] *Și-ți va mai ieși / lupul înainte, / ca să te înspăimânte, / să nu te spăimânți, / frate bun să-l prinzi, / că lupul mai știe / seama codrilor / ș-a potecilor / și el te va*

⁷⁴ I. Ghinoiu, *Comoara satelor*, p. 233.

⁷⁵ [...] *imediat după naștere, câteva semne prevestitoare permit identificarea celor hărăziți să fie pricolici, adică „oameni-lupi”: dacă „chiția” pruncului este roșie („dovadă” că asupra lui planează umbra malefică a lupului), moașa o apucă repede, iese cu ea afară și strigă: „Auziți lume că s-a născut un lup pe pământ! Nu e lup să mănânce lumea, și e lup să muncească și să aibe trite de ea”.* (M. Coman, *op. cit.*, p. 181).

⁷⁶ Octavian Buhociu, *Folclorul de iarnă, ziorile și poezia păstorească*, București, Editura Minerva, 1979, p. 146.

⁷⁷ *Ibidem*.

⁷⁸ V. Spinei, *loc. cit.*, p. 82, 84-85, 87-88, 94.

*scoate/ la fecior de crai/ să te ducă-n Rai!/ c-acolo-i de trai;/ în dealu` cu jocul/ c-acolo ți-e locul;/ în câmp cu bujorul,/ c-acolo ți-e dorul!*⁷⁹

Lupul în basmul fantastic românesc

Conținutul hermeneutic al producțiilor etnologice cu lupul ca actant principal sau pandant i-au dat acestuia, după cum se poate vedea, o conotație culturală deosebită, cu o structură sintetică sau diseminatorie. Fie pornind de la *animalul real*, aducător de pagube materiale, invocat sau menționat în credințe, practici magice sau apotropaice menite să îndeparteze ori să limiteze aceste neajunsuri materiale provocate de lup, fie raportându-se la *animalul mitologic* (totem), dacă nu pe deplin benefic, cel puțin favorabil sau binevoitor, mentalitarul tradițional de tip etnologic a imaginat scenarii ample care, în fenomenologia gândirii simbolice, i-au acordat lupului un loc central. Dovadă, numărul mare de sărbători consacrate lupului, precum și importanța acordată actelor și ritualurilor magice vizând lupul. Toate relevând, fără doar și poate, semnificațiile simbolice acordate de mentalitatea tradițională acestui animal, conviețuirii cu el.

Dacă la nivel mitologic și etnologic, avem un număr destul de mare cu scheme, arhetipuri și simboluri care vădesc „memoria mitică” ce poate fi atașată acestui animal sălbatic, la nivelul basmului fantastic românesc, situația se prezintă altfel. Din cauza proceselor de raționalizare abstractă, a modului de perpetuare orală a unor vechi miteme cu lupul în rol principal, se pare că autorul anonim de basm fantastic a restrâns treptat fondul de secvențe mitice, orientând și/sau reducând discursul epic la o structură narativă destul de rigidă. Rămânând câteva scenarii sau variante mitico-epice, dar, în mod vădit dezconsolidând corpusul de credințe și simbolistica aferentă acestora, simplificându-i multiplicitatea și bogăția de la nivelul mitologic și etnologic. Totuși, remodelarea conținutului unor mituri și rituri, mutațiile funcționale care au restructurat și reierarhizat (conceptual și imaginal) „realitatea culturală” a lupului din mențiunile dosarului mitologic și chiar etnologic, au mai păstrat ceva din structura mitico-magică atribuită lupului, și la nivelul basmului fantastic românesc.

Cum, în basmele mitanalizate de mine perspectiva conceptuală și cea semnificativă se suprapun de multe ori; cum avem anumite basme fantastice unde caracteristicile narrative vădesc reminiscențe ale unei memorii culturale în care lupul era altfel prezentat și valorizat; în fine, cum funcția pragmatică și fundamentală a *simbolului-lup* încă mai poate fi decelată la nivelul unora dintre basmele cercetate, am ales să împart aceste prezențe ale lupului în câteva tipuri

⁷⁹ Mihai Pop, *Mitul mării treceri*, în *Folclor literar*, vol. II, f.e., Timișoara, 1968, p. 84. Alte mențiuni privind rolul psihopomp jucat de lup, vezi la O. Buhociu, *op. cit.*, pp. 19-20, 32-33.

valorice de produse și reprezentări, conforme cu forma în care s-au mai păstrat unele miteme, cu dinamica lor internă și, mai ales, cu funcția pragmatică imprimată de mentalitarul tradițional în care au circulat aceste basme.

a) Pentru acordarea sistemului cultural la noile realități sociale, este de amintit faptul că nu sunt foarte numeroase basmele fantastice al căror titlu face referire imediată la lup⁸⁰. Deschiderea către o nouă realitate culturală, în care precumpănește funcția operativă acordată acestui animal sălbatic, a dus la o asemenea situație; deși, la o prospecție primară, prezența și importanța lupului în aceste basme menționate la nota 75, este una (încă) ontogenetică, după cum voi arăta ceva mai încolo, la alte tipuri valorice (în 3 cazuri avem o ființă fantastă dintr-o altă dimensiune/lume decât cea a eroului, *lupul cu capul de fier/oșel*, cu care eroul se află în conflict simbolic, în alte 2 cazuri având menționat un „*lup năzdrăvan*” (inițiat), fără al cărui ajutor magic eroul nu ar fi reușit în dezideratu-i!).

b) Că lupul încă mai era, la nivelul memoriei folclorice din basmul fantastic, un element al ontologiei de altădată unde era un mitonim sau un important mitem, ne-o poate sugera faptul că memoria colectivă a păstrat și amintește, la nivelul basmului fantastic românesc, existența unor împărății ale fiarelor/lupilor toate situate pe *tărâmul celălalt*. Această probă athletic-inițiativă la care este supus eroul, subliniază, în antiteză cu calitățile eroului, sălbăticia, instinctualitatea primară a acestor fiare „care te îngrozeau până la moarte numai cu vederea lor”⁸¹. Astfel de „lupi nesățioși” stăpânesc o împărăție a fiarelor împreună cu alte animale sălbatice⁸², ori în mod singular⁸³.

⁸⁰ Ovidiu Bârlea, *Antologie de proză populară epică*, vol. I-III, București, Editura Pentru Literatură, 1966 II, p. 386 și urmât. (*Lupul cu capul de oșel*); Petre Ispirescu, *Legende sau Basmele românilor* (Ediție îngrijită de Aristița Avramescu), vol. I-II, București, Editura Cartea Românească, 1988, I, p. 73 și urmât.; p. 314 și urmât. (*Lupul cel năzdrăvan și Făt-Frumos; Copiii văduvului și iepurele, vulpea, lupul și ursul*); Ionel Opreșan, *Basme fantastice românești*, vol. I-XI, București, Editura Vestala, 2005-2006, VI, p. 176 și urmât (*Lupul de fier*); Octav Păun, Silviu Angelescu, *Basme, cântece bătrânești și doine*, București, Editura Minerva, 1989, p. 249 și urmât. (*Cu un lup*); Ion Pop-Reteganul, *Povești ardelenesti. Basme, legende, snoave, tradiții și povestiri* (Ediție îngrijită și studiu introductiv de V. Netea), București, Editura Minerva, 1986, p. 107 și urmât. (*Lupul cu cap de fier*); Cristea Sandu Timoc, *Povești populare românești*, București, Editura Minerva, 1988, p. 145 și urmât. (*Lupul*); Alexandru Vasiliu, *Povești*, în *Basmele românilor*, vol. IV, București, Editura Curtea Veche, 2010, p. 100 și urmât. (*Poveștea lupului năzdrăvan și a Ilenei Cosânzene*).

⁸¹ Nicolae D. Popescu, *Carte de basme. Culegere de basme și legend populare*, în vol. *Basmele românilor*, V, București, Editura Curtea Veche, 2010, p. 66.

⁸² [...] *lei groaznici la înfățișare, pardoși setoși de sânge, inorogi cu câte trei coarne mai mari de-un stânjien, fildeși sălbatici, lupi nesățioși, urși spurcați la sânge, mistreți înversunați, balauri înveninați, scorpii groaznice la vedere, râși fioroși, pisici sălbatice,*

c) Rod al unei activități mental(itar)e cotidian-sistematice de devalorizare/redefinire simbolică avem situațiile de basme în care lupul este prezentat ca atare, fără „coloratura mitică” de altădată: animal sălbatic care, trăind în proximitatea unor așezări omenești, vine din când în când să fure din animalele domestice spre a-și potoli foamea. Avem, astfel, lupi care vin la o stână să fure oi⁸⁴, care îi mănâncă unui ciobănel capra, primită drept simbrie pentru munca depusă un timp anume⁸⁵, lupi care îi mănâncă unui țăran „juncii-amândoi”⁸⁶. Uneori, ca un ecou al importanței și fricii pe care încă o mai genera un astfel de animal sălbatic, avem și mențiuni în care un om oarecare (nevasta eroului), de frica unui lup, se va urca într-un copac și va scăpa⁸⁷. Tot despre niște lupi obișnuiți este vorba și în alte basme în care eroul are fie un ascendent de forță asupra lupului⁸⁸, fie de inteligență⁸⁹.

d) În mod firesc, având de-a face, totuși, cu produse ale imaginației literar-tradiționale, în care creatorul anonim de basm încă mai putea reactualiza vechea greutate ontologică pe care o avusese cândva *in illo tempore* lupul, sau unifica antinomiile prezente în societatea tradițională deja schimbată, cu alte nevoi de reprezentare și/sau imaginare a acestui animal sălbatic, avem o serie de basme în care armătura mitică a lupului încă mai poate fi decelată. Este motivul numit de mine *lupul salvat/cruțat de către erou*: în traiectul său eroic spre un deziderat oarecare de împlinit, aflat în afara lumii fizice cunoscute, eroul va întâlni un lup/o lupoaică, fie sănătos, fie rănit (șchiop), pe care îl va cruța/obloji, acesta ajutându-l ulterior să își ducă la bun sfârșit misiunea sau

---

vulturi uriași, ciuhurezi năpraznici, în sfârșit toate lighioanele cele mai primejdioase... (Ibidem, p. 89).

⁸³ Ov. Bârlea, *op. cit.*, II, p. 388 (locul stăpânit de către un lup se numea *Țara Lupului!*); Ion C. Fundescu, *Basme, orații, păcălituri și ghicitori*, în *Basmele românilor*, vol. IV, București, Editura Curtea Veche, 2010, p. 239; Ion Nijloveanu, *Folclor din Oltenia și Muntenia (VIII). Basme populare românești*, București, Editura Minerva, p. 21 (acesta stăpânea o moșie pe tărâmul celălalt, eroul având nevoie, pentru a-l ucide, de o armă magică – *măciucă*), p. 418 (împărăția chiar se numea *Valea Lupului!*), p. 547.

⁸⁴ Iulian Chivu, *Basmul cu Soarele și Luna. Din basmele Spațiului și Timpului* (Antologie, prefață și bibliografie de I. Chivu), București, Editura Minerva, 1988, pp. 247-248.

⁸⁵ C. Sandu Timoc, *op. cit.*, p. 233.

⁸⁶ I. Nijloveanu, *op. cit.*, p. 573; *Ibidem*, p. 458.

⁸⁷ I. Pop-Reteganul, *op. cit.*, p. 418.

⁸⁸ Într-un basm al colecției M. M. Robea (*Pacostea popii*), eroul va pune la jug un lup în locul boului mâncat de acesta, eroul fiind născut din împreunarea unei ursoaice cu un popă și dotat cu o forță fizică deosebită (Mihail M. Robea, *Folclor din Oltenia și Muntenia (IX). Basme populare românești*, București, Editura Minerva, p. 647).

⁸⁹ Este vorba de Pepelea, eroul care va înfrânge prin inteligența lui naiv-nativă, atât animale sălbatice (urs, lup), cât și ființe malefice (Ucigă-l-crucea): Ion G. Sbierea, *Povești și poezii populare românești*, în *Basmele românilor*, vol. VII, București, Editura Curtea Veche, 2010, pp. 30-31.

dăruindu-i un pui de lup (năzdrăvan), cu ajutorul căruia eroul va reuși în misiunea sa. Procesualitatea acestui motiv vădește un interes nedisimulat al omului arhaic pentru simbolistica și funcțiile avute de lup cândva în mentalitarul tradițional. Dincolo de numărul destul de mare al basmelor în care un lup este cruțat/salvat de către eroul plecat de acasă spre o altă lume în care să-și îndeplinească angajamentul sau în care să-și „rotunjească” destinul⁹⁰, trebuie remarcată calitatea conceptual-ideatică a animalelor cruțate/salvate: lupoaică gestantă/„plină de pui”⁹¹ ori „un lup șchiop” (= *Gădinețul Șchiop* sau *Filipul cel Mare?*)⁹². Când este salvat/cruțat un astfel de lup șchiop, se menționează în mod explicit și faptul că eroul îi va obloji rana, uneori întâmplându-se ca acesta să fie chiar „împăratul lupilor”:

[...] A plecat vânătorul. Pe drum iaca întâlnește un lup cu piciorul rupt. El, cum era milos și fără frică, și aducându-și aminte și de vorbele de-î zisese lutele Pământului, s-a pus și a cules niște buruieni de știa el și-a oblojit piciorul lupului, după aia i l-a legat cu o bucată pe care o rupsese din cămașa lui, și lupul văzând cum l-a îngrijit, i-a vorbit cu glas omenesc și i-a zis: - Omule, mulțumescu-ți, că mult bine mi-ai făcut. Să știi că eu sunt împăratul lupilor și când îi fi vreodată în primejdie, nici eu nu te-oi lăsa, numai să te gândești la mine. Vânătorul i-a mulțumit de făgăduială și și-a văzut de cale⁹³.

Realitate imaginală, cruțarea/salvarea unui lup va duce, în destul de multe cazuri, la o oarecare „metensomatoză” operațională, eroul primind în dar

⁹⁰ În numeroase basme este menționat pur și simplu „lup”, fără particularizarea sexului sau poziției în ierarhia speciei: Bogdan Petriceicu Hasdeu, *Literatură populară. Basme populare românești* (Ediție îngrijită de Lia Stoica Vasilescu, Prefață de Ov. Bârlea), București, Editura Grai și Suflet – Cultura Națională, 2000, p. 50; Ioan Micu Moldovan, *Povești populare din Transilvania. culese prin elevii școlilor din Blaj* (Ediție îngrijită de I. Cuceu și Maria Cuceu, Prefață de Ov. Bârlea), București, Editura Minerva, 1987, p. 26, 126-127; Constantin Rădulescu-Codin, *Povești*, în vol. *Basmele românilor*, IX, București, Editura Curtea Veche, 2010, p. 140, 214; C. Sandu Timoc, *op. cit.*, p. 145; Dumitru Stăncescu, *Survultur. Basme culese din gura poporului* (Ediție îngrijită, prefață și tabel cronologic de I. Datcu), București, Editura Saeculum I.O., 2000, p. 97; Al. Vasiliu, *op. cit.*, pp. 90-91.

⁹¹ D. Stăncescu, *op. cit.*, p. 265. Alte cazuri de basme în care animalul cruțat/salvat de către erou este o lupoaică, gestantă sau care abia fătase, avem la Simeon Florea Marian, *Basme populare românești* (Ediție îngrijită și prefață de P. Leu), București, Editura Minerva, 1986, p. 331; I. Nijloveanu, *op. cit.*, p. 333; M. M. Robea, *op. cit.*, pp. 292-293, 307-308; D. Stăncescu, *op. cit.*, p. 65, 97 etc.

⁹² M. M. Robea, *op. cit.*, p. 431; I.G. Sbierea, *op. cit.*, p. 70, 72-73; D. Stăncescu, *op. cit.*, pp. 120-121.

⁹³ D. Stăncescu, *op. cit.*, p. 212.

un pui de lup drept „câine”/câțel”⁹⁴. Acest adjutant magic al eroului, uneori cu o origine mitic-magică⁹⁵, alteori reiterând actul domesticirii unor animale⁹⁶, este cel care va redimensiona traiectul eroic al eroului, ajutându-l să reușească.

e) În timp și din varii motive, la nivelul mentalitarului tradițional s-a tocit greutatea ontogenetică avută de lup; totuși, încercând să justifice (subiectiv-obiectiv) rolul important jucat altădată de lup, încă avem o sumă de basme în care acest animal joacă rolul unui inițiator în ale Lumii, rol fără de care psihobiografia de tip *eroic* a eroului plecat de acasă în(spre) lume/Lume pentru a-și împlini destinul, ar fi fost alta. Din perspectivă fenomenologică, 2 ar fi categoriile majore în care se poate încadra un astfel de rol jucat de lup:

1. *lupul folosit ca mijloc de inițiere a cuiva*: Sunt destul de numeroase situațiile de basm când tatăl unui erou sau al unei eroine, plecați de acasă în lume să împlinescă o poruncă sau propriul destin, spre a-i testa hotărârea și curajul, fie se va transforma efectiv în lup⁹⁷, (ceea ce denotă cunoașterea sau păstrarea în memoria colectiv-culturală a ritualului de lycantropie⁹⁸), fie se îmbracă cu o piele de lup⁹⁹.

2) *lupul care efectiv va iniția pe un erou*: În și pentru sine, eroul va beneficia, direct sau indirect, de aportul magic al unor lupi năzdrăvani, fără ajutorul repetat al acestora tot parcursul eroic al personajului principal fiind pus sub semnul ratării. Avem, astfel, un lup care fură copilul unui om care căuta un vad de trecere peste Dunăre, ulterior acest copil ajungând împărat¹⁰⁰; un lup năzdrăvan care se va însura cu sora eroului, acest lup-cumnat înviindu-l pe erou dintr-o moarte aparentă, sfătuindu-l cum să facă rost de un cal năzdrăvan

⁹⁴ B. P. Hasdeu, *op. cit.*, p. 18; S. Fl. Marian, *op. cit.*, p. 331; I. Nijloveanu, *op. cit.*, pp. 160-161, 180, 185, 284, 333; M. M. Robea, *op. cit.*, p. 42, 292-293, 307-308; C. Sandu Timoc, *op. cit.*, p. 43; D. Stăncescu, *op. cit.*, p. 65, 265.

⁹⁵ Într-un basm al colecției I. Nijloveanu (*Băiatu la călugăr*), puilul de lup dăruit eroului era născut din organele interne ale unui cerb (= animal chistic) mort, care inițial îl apărase pe erou de diavol! Vezi la I. Nijloveanu, *op. cit.*, pp. 180-181.

⁹⁶ [...] *Băiatu, în timpul acela ce trăisă pân pădure, iș` făcusă ca un fel de câini. Iș` alesasă o vulpe, o dresasă, un urs, un lup și un iepure. (Ibidem, p. 185).*

⁹⁷ La I. Nijloveanu, *op. cit.*, p. 223 (este testată fiica mijlocie), la p. 317 (fiica cea mică); O. Păun, S. Angelescu, *op. cit.*, p. 222 (ori cea mare), de fiecare dată acesta, împăratul fiind cel care se va face lup.

⁹⁸ [...] *Imediat s-a-mbrăca` fata ș-a-ncăleca` pă cal ș-a plecat. Taică-său dă p-altă parte să dă păstă cap și să face un lup mare, tot su` podu care s-a-ntâmpla` cu ale doo fete. (I. Nijloveanu, *op. cit.*, p. 317; sublinierea este a mea, C.C.).*

⁹⁹ Pamfil Bîlțiu, *Poezii și povești populare din Țara Lăpușului*, București, Editura Minerva, 1990, p. 487; George Dem. Teodorescu, *Basme române* (Ediție îngrijită, prefață și rezumate în limba franceză de Stanca Fotino, București, Editura pentru Literatură, 1968, p. 135 (în ambele basme este testat curajul fiicei mijlocii a împăratului).

¹⁰⁰ I. Pop-Reteganul, *op. cit.*, p. 93.

cu ajutorul căruia să-l poată învinge definitiv pe un zmeu¹⁰¹; un lup care știe care este drumul spre tărâmul celălalt, unde îl va duce și ghida pe erou¹⁰² etc.

f) În fine, nu puteam omite situațiile de basm în care **lupul este pandantul unor credințe tradiționale**, prezența acestor credințe la nivelul basmului fantastic românesc fundamentând hermeneutic schema gândirii magico-simbolice în care a fost poziționat acest animal, ulterior schemei/dimensiunii mitice.

De la credința că lupul ar fi fost făcut de diavol¹⁰³ și până la cea referitoare la fugărirea/vânarea dracilor de către lupi în ziua de Bobotează¹⁰⁴, toate credințele despre lup prezent în basmul fantastic românesc vădesc dimensiunea intențională a simbolicului cu care mentalitarul tradițional a investit acest animal sălbatic. Uneori, avem cazuri de lycantropie inversă: fugărit fiind de niște vânători, un lup se poate transforma rapid în om și se așează cu eroul la foc, spre a scăpa de urmăritori¹⁰⁵. Alteori, eroul se face frate de cruce cu „un lup mare cât casa”¹⁰⁶, această dimensiune corporală a lupului fiind efectul unui blestem de mamă:

[...] Frate lupule, eu zic așa că să mergi cu noi la împărăția tatei; că de-oi muri eu mi-ți comânda amândoi cu Ileana Cosânzeana; de-oi muri tu, apoi eu nu te-oi îngropa, făr-decât Ț-oi face un săcriu numai de aur și te-oi pune-ntr-însul. –Nu rău cuvânt ai, măi frate; da` cu tine tot nu pot merge, pentru că eu-s blăstămat de mama – de când eram mic – să fiu lup vreme de patruzăci de ani și să fac bine în lume, celor buni la inimă¹⁰⁷.

Această dimensiune corporală nouă (animalieră), potrivit credințelor tradiționale prezente în basmul fantastic, putea fi luată de cineva neinițiat sau neatent și după ce ar fi băut apă din urmă de lup/lupoaică, transformându-se într-o „lupană mare grozovană”¹⁰⁸. Pornind de la raportul belicos dintre om și lup, cu multe pagube materiale și un întreg eșafodaj de credințe, ritualuri, interdicții și prescripții magice care să țină departe lupul sau să dilueze dimensiunea sa sălbatică, era inevitabil ca acest animal să nu fie perceput și ca un „agent al răului”. Astfel, lupul cu cap de fier din basmul omonim al colecției I. Pop-Reteganul era, nici mai mult, nici mai puțin, decât fiul Crăiesei

¹⁰¹ *Ibidem*, pp. 117-119, 120, 122.

¹⁰² M. M. Robea, *op. cit.*, p. 566.

¹⁰³ B. P. Hasdeu, *op. cit.*, p. 148.

¹⁰⁴ Gr. Crețu, *op. cit.*, I, p. 149.

¹⁰⁵ M. M. Robea, *op. cit.*, p. 565.

¹⁰⁶ Al. Vasiliu, *op. cit.*, p. 102.

¹⁰⁷ *Ibidem*, p. 111.

¹⁰⁸ S. Fl. Marian, *op. cit.*, pp. 362-363. În cazurile descoperite în antologiile de basme fantastice românești (I. Nijloveanu, *op. cit.*, p. 33; I. Pop-Reteganul, *op. cit.*, p. 30; M. M. Robea, *op. cit.*, pp. 317-318), eroul, aflând de această interdicție, **nu va bea apă din urma de lup**.

Iadului¹⁰⁹ (cea care îl va ajuta pe acest lup să vâneze eroul, ajutat, la rându-i, direct sau indirect, de ființe conotate mitofolcloric sau canonic, reiterând războiul etern al unor principii/concepte!). Un alt lup cu capul de fier era sortit de Dumezeu să mănânce doar un flăcău pe an, când acesta se căsătorea¹¹⁰ și, indiferent de tertipurile la care recurge acesta, destinul hărăzit de divinitate se va împlini:

[...] După ce rămase lupul fără ochi, câinii îl sfâșiară, rămânând din el numai capul de fier și burta roșie, acră și otrăvitoare de care nici câinii și nici vulturii nu se apropiau. Coborî fericit din ciongar și ginerele, bucurându-se că i-a murit moartea și din ura ce-o avea față de lup dădu o dată cu piciorul în burta cea roșie din care ieși un praf roșu, ca un nor de praf. Dar cum îl lovi, piciorul i se frânse și de praful cel roșu, ginerele căzu jos și muri otrăvit lângă lupul cu capul de fier, așa cum îi fusese proorocită soarta în noaptea ursitorilor¹¹¹.

În fine, tot aici, la credințele tradiționale despre lup și vorbind despre consubstanțializarea trupului carnal al animalului-totem cu aspirațiile spiritual-valorice atribuite unei astfel de „mese ritualice”, trebuie amintite și cazurile de basme în care o parte anatomică a lupului („*carne de lup din pădurea lupilor*”¹¹²) sau un produs derivat („*lapte de lupoaică*”¹¹³), constituie un medicament magic pentru boala închipuită a mamei trădătoare a eroului¹¹⁴.

¹⁰⁹ I. Pop-Reteganul, *op. cit.*, p. 112.

¹¹⁰ C. Sandu Timoc, *op. cit.*, p. 232.

¹¹¹ *Ibidem*. Într-un basm al colecției T. Pamfile (*Bou-Bălănel*), eroul-ginere va scăpa cu mireasa de un astfel de lup cu capul de fier (care, inițial, îi băgase eroului vitele înapoi în corn rostind un descântec!), doar cu ajutorul unor obiecte magice și animale (urși) scoase din cornul dăruit de un bou năzdrăvan (Tudor Pamfile, *Basme*, în vol. *Basmele românilor*, IX, București, Editura Curtea Veche, 2010, p. 16-20).

¹¹² I. Micu Moldovan, *op. cit.*, p. 69.

¹¹³ S. Fl. Marian, *op. cit.*, p. 331. Hermeneutic vorbind, *laptele de lupoaică* solicitat de către mama eroului acestuia spre a-și vindeca o boală închipuită, poate face trimitere tocmai la dimensiunea plăcerii carnale descoperite de către aceasta, pentru unii autori „lupoaică fiind sinonimă cu desfrâu”, o adevărată „încarnare a dorinței sexuale” (Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri, mituri, vise, obiceiuri, gesturi, forme, figuri, culori, numere* (Trad. de Micaela Slvescu, L. Zoica – coord.), Iași, Editura Polirom, 2009, pp. 548-549).

¹¹⁴ Acest motiv al soției, sorei sau mamei trădătoare este dezbătut pe larg în Costel Cioancă, *Fenomenologia unei iluzii a non-individualismului: despre trădare în basmul fantastic românesc*, (în *Acta Iassyensia Comparationis*, nr. 21, 1, 2018, în curs de apariție). Constituind, prin morfopsihologia răului adus în prim-planul relațiilor familiale (alterarea/degenerescenta relațiilor de rudenie în favoarea carnalului; imagologia și epistemologia carnalității aflate în joc și care duce la astfel de trădări vizând rude foarte apropiate etc.), un subcapitol aparte al istoriei dedicate *răului* din basmul fantastic românesc, aflată în curs de aranjare.

Concluzii

Iată, materializând în acte, credințe și/sau practici arhaic-tradiționale cu și despre lup, multe dintre cele menționate supra cu cert substrat mitic, mentalitarul tradițional a încercat să valorizeze și să obiectiveze la nivelul basmului fantastic românesc tot eșafodajul de credințe, ritualuri, interdicții și prescripții magice cu lupul ca actant sau pandant. Complementar sau nu realității subiective în care se încerca obiectivarea relației dintre om-fiară, de cele mai multe ori încordate sau beligerante, autorul anonim a introdus, fără să ezite, chiar și un timp mitic în basm¹¹⁵.

Având atestate la nivelul basmului fantastic românesc diferite statusuri ale acestui animal, de la certa natură infernală a lupului cu capul de oțel (sălășluind în ținuturile subpământene și care încearcă să anuleze statutul lumesc-inițiativ al cuiva, recte vine să își ia victima, eroul-ginere, chiar în ziua în care acesta se însură!), și până la statusul *sine materia*, în care lupul-totem (ca reprezentant benefic al principiului vital non-material) va ajuta efectiv eroul să își împlinească dezideratul sau destinul, m-au determinat a „contoriza” aceste concluzii de tras pornind și raportându-mă (hermeneutic) la situațiile creatoare/instauratoare de sens date de aceste basme în care lupul apare.

Prezența și decelarea unor imaginarii fundamental-mitice în spațiul narațiunilor aduse în discuție de-a lungul prezentului studiu, fiecare cu o intenționalitate, semnificație și valoare simbolică a conținutului, mi-au sugerat împărțirea acestor situații în 3 mari categorii.

1. Prima categorie o rezerv structurii narativ-figurative care readuce în prim-plan ritualul magic al **lycantropiei**¹¹⁶. Orizontul imaginar tradițional face posibilă o astfel de transformare din om în lup, transformare menționată des și în mențiuni etnografice¹¹⁷, dar, acum și aici, o întrebare se cere pusă: având mențiuni de lycantropie atât la nivelul basmului fantastic, cât și la nivelul etnologic, se poate vorbi, în aceste cazuri, de o manifestare (catalizatoare, sintetică) a simbolismului din structura conotativă a mitului clasic în care este atestat lycantropismul? Sau este vorba doar despre o preluare, o calchiere a unui mitologem, o soluție imaginar-narativă la un imaginar-mitic?

Fără a fi prea numeroase la nivelul basmului fantastic românesc (vezi supra, nota 93), dar și fără a fi clasabile în lycantropia ritualică sau extatică de

¹¹⁵ Într-un basm al colecției T. Pamfile, este drept cu animale și o perifrază la moravurile/metehnele unor animale, este pomenit un timp anistoric în care „*lupul se îndeletnicea pe atunci cu creșterea oilor*” (T. Pamfile, *op. cit.*, p. 104).

¹¹⁶ Pentru dimensiunea mitico-simbolică a posibilității unui om de a se transforma (oricând) într-un lup, cu toate reacțiile și atitudinile specifice, a se vedea capitolul *Între oameni și lupi. Vâlva lupilor* din cartea Otiliei Hedeșan (*op. cit.*, pp. 106-139).

¹¹⁷ Vezi supra, nota 70.

care vorbeau unii autori¹¹⁸, aceste mențiuni explicite de metamorfozare a cuiva în lup pentru un scop anume (= verificarea/testarea curajului), presupun o cunoaștere a unui anumit ritual de urmat întru devenirea cuiva drept lup. Mai mult, funcția reală menționată narativ (testarea curajului) devine o funcție ireală prin subsumarea acestei funcții reale unui imaginar semnificant: doar transformându-se într-un animal sălbatic, înspăimântător (recte, lup), tatăl poate testa și valoriza curajul fiicei sale. Această preștiință a metamorfozării din om în lup („*Hoțu dă ta-so dă-mpărat, la un cap dă pod, s-a făcut el, s-a făcut un lup*”¹¹⁹), este dublată, în alte cazuri, și de manifestări specifice noii dimensiuni corporale:

[...] Stând acolo, la podu-ăla, când vine fata, iel se-așază la capu podului, **începe să urle, începe să plece spre fată când o vede că vine cu calu, iar calu să sperie, fata să sperie și fugi înapoi în spre casă**¹²⁰.

Că astfel de metamorfoze vizând transcenderea regnului (*om versus animal*) sunt încă situabile între arhaic și simbolic, ne-o demonstrează interdicția prezentă în unele basme (= *a nu bea apă dintr-o urmă de lup*; vezi supra, nota 105), și care, încălcată, în contextul sistemului de credințe tradiționale, ar fi făcut posibilă metamorfozarea cuiva într-un lup. Or, cum s-a spus că „*această transformare poate fi legată fie de lycantropia propriu-zisă – fenomen foarte răspândit, dar atestat mai ales în zona balcano-carpatică -, fie de o imitare rituală a comportamentului și aspectului exterior al lupului*”¹²¹, este evident că astfel de interdicții și credințe prezente la nivelul basmului fantastic românesc nu sunt omologate empiric, ci sunt consacra(n)te imagologic, importantă fiind, în viziunea tradiționalului, doar meta-realitatea magică de dincolo de prescripția imediată de respectat.

2. Adaptată probabil altei societăți culturale, cu alte nevoi de reprezentare și simbolizare, este și ipostazierea comportamentelor cultural-ritualice vizând existența unei **confreții a războinicilor-lupi**. Dincolo de realitățile istorice și de interpretările unor istorici ai religiilor privind confreriile de războinici-lupi¹²², sunt basme fantastice românești unde avem menționări ale unor *împărății ale lupilor* (vezi supra, nota 80), *frății de cruce* stabilite între un erou și un lup¹²³, după cum avem și *un lup îmbrăcat ca un adevărat cavalier medieval!*:

¹¹⁸ Vezi exemplele oferite de M. Eliade (*op. cit.*, pp. 26-28).

¹¹⁹ O. Păun, S. Angelescu, *op. cit.*, p. 222. La I. Nijloveanu, *op. cit.*, p. 317, metamorfozarea în lup se face după ce tatăl eroinei „*să dă peste cap și să face un lup mare*”.

¹²⁰ I. Nijloveanu, *op. cit.*, p. 223; sublinierea este a mea, C.C.

¹²¹ M. Eliade, *op. cit.*, p. 25.

¹²² *Ibidem*, p. 21 și următ.

¹²³ Al. Vasiliu, *op. cit.*, p. 102.

[...] Lupu-de-Fier, îmbrăcat în hainele lui ta-său, de împărat – cum era pe timpuri – cu coif împărătesc, sabie, buzdugan și toate la fel – aceeași firmă [...]”¹²⁴.

O mențiune aparte avem într-un basm al colecției I. Nijloveanu (*Tartacot, barbă d-un cot*), basm în care eroul, ajuns pe *tărâmul celălalt*, se folosește de o măciucă pentru a omorî lupul care stăpânea „pe moșia lupului”¹²⁵. Măciuca folosită de către eroul basmului este asemenea armei folosită de Herakles, prototipul eroului antic, fiind „prin excelență arma războinicului arhaic”¹²⁶.

Această transformarea (rituală) a unui om în lup, pusă de M. Eliade pe seama unor ritualuri de inițiere militară¹²⁷, cu oferirea a numeroase exemple de astfel de confrerii ale războinicilor-lupi, poate fi asimilată, în basmul fantastic românesc, momentului inițiativ pe care îl oferă tatăl unui erou prin *îmbrăcarea unei piei de lup*. Fără a ne hazarda și a spune că acești împărați care îmbracă o piele de lup spre a testa curajul/vitejia fiicei, sunt ceea ce se numeau *ûlfhêdhnar* („oameni în piele de lup”¹²⁸), pe fundamentul exemplelor oferite de autorul citat, este evident că, totuși, avem de-a face cu o inițiere de tip militar.

De remarcat este faptul că toate mențiunile de acest fel din basmul fantastic românesc se referă la *inițierea unor eroine*, nu eroi masculini, fete deghizate în haine bărbătești care trebuie să îndeplinească servicii cu caracter militar pentru seniorul tatălui lor¹²⁹. În plus, este de amintit un alt aspect interesant hermeneutic: inițierea militară a acestor fecioare este făcută tot timpul de un împărat sau crai bătrân. Ceea ce denotă atât existența unei asemenea confrerii (recte, nevoia de perpetuare a unei asemenea confrerii din care făcea parte respectivul împărat/crai), cât și necesitatea înfăptuirii unui asemenea ritual inițiativ dinspre *bătrân* înspre *tânăr*, dinspre *inițiat* înspre *neofit* întru reușita finală (executantul prim, inițiat, fiind *cel care știa ce trebuie să facă pentru a perpetua ritualul inițiativ spre a reuși altcineva*). Fie că este vorba de o piele de lup „luată în cap”¹³⁰, fie de o piele de lup efectiv îmbrăcată de către executantul ritualului inițiativ, rezultatul este tot timpul cel scontat¹³¹.

¹²⁴ M. M. Robea, *op. cit.*, p. 247.

¹²⁵ I. Nijloveanu, *op. cit.*, p. 21.

¹²⁶ M. Eliade, *op. cit.*, p. 28.

¹²⁷ *Ibidem*, pp. 25-30.

¹²⁸ *Ibidem*, p. 26.

¹²⁹ Vezi în Costel Cioancă, *Motivul fecioarei războinice din basmul fantastic românesc*, în *Memoria Ethnologica*, nr. 54-55 (An XV), ianuarie – iunie 2015, pp. 52-55.

¹³⁰ P. Bîlțiu, *op. cit.*, p. 487.

¹³¹ [...] *Craiu, ca s-o ispitească și să afle de e tare de înger. încalică iarăși pe mârțoagă. luă o piele de lup, porni pe cărarea mai dreaptă și, mai încoa de pod, ascunse calu-n pădure, se-mbracă cu pielea și se puse la pândă. Când auzi tropăind, ieși la marginea drumului, se dete după-un tușiș și, lăsând-o să se apropie, dodată-i sări-nainte. Calul se rădică-n două*

Repet: este hazardant să credem că astfel de exemple prezente în narativul fantastic al basmului românesc pot fi legate, în mod direct și indisolubil, de ritualurile inițiatice militare ale unor popoare pentru care lupul avea greutate ontogenetică, precum în exemplele oferite de M. Eliade. Dar, chiar cu rezervele acestea, este foarte posibil ca astfel de exemple să subsumeze, fragmentar, diluat sau alterat, ceva din realitatea cultural-spirituală de altădată, când o astfel de inițiere nu era pur narativă, cu atât mai puțin metaforică¹³². *Anamnesis*-ul colectiv poate că a reținut, chiar fragmentar, alterat sau diluat, cum ziceam, ceva din entropia arhetipului și simbolicului de altădată. Un argument al unei (oarecare) continuități (sau, măcar originarea într-un asemenea complex ritualic), îl poate constitui *invocatio*-ul războinico-inițiativ pe care un erou îl adresa fiarelor sălbatice ale pădurii, întru măsurarea puterilor!

[...] Spune copilul de împărat lui ta-său: - Tăticule, eu nu mai pot... Mi-ai băgat băiatu ăsta, frati-miu ăsta, aicia, da ăsta nu e frate cu mine, din cauză că el zbiară la crucea nopții; iasă afară și strigă sălbăticiunile din toată pădurea ca să se lupte cu el. – Ce vorbești, mă?! Ia să-l ascult și eu să vedem așa o fi... Hai cocoană, să-l ascultăm și noi să vedem strigă așa?! Într-adevăr, gata! Când venea la douăsprezece din noapte, ieșea afară: - Voi lupilor,/ voi elefanților,/ voi năzdrăvanilor,/ voi sălbăticiunilor,/ veniți să mă lupt cu voi, că nu mai pot să stau neluptând cu voi¹³³!

3. Important este, la nivel fenomenologic și hermeneutic, traiectul simbolic al identificării eroului cu **lupul ca animal-totem**. Nu întâmplător, cred eu, majoritatea lupilor cruțați sau salvați/oblojiți de către eroul aflat într-un periplu de tip inițiativ, sunt fie *lupoalice gestante* sau care *abia fătaseră* (și care îi vor oferi eroului, în schimbul vieții cruțate, un pui de lup năzdrăvan, =

---

picioare, iar ea, cârmindu-l îndărăt, o luă la fugă și se opri tocmai acasă. Bătrânul, care se și-ntorsesese, o-ntrebă ce i se-ntâmplase. – Ce să mi se-ntâmplesse! O spaimă nemaipomenită, tată. Nici n-ajunsesem până la pod, unde m-așteptam să-mi iasă ursul, când pe drum mă pomenesc tam-nesam c-o dihanie de lup, mare cât un taur, cu ochii/sclipind/cu dinți/rânjind! Calul a-nceput să sară și într-o fugă m-a adus pân-aicea. (G. Dem. Teodorescu, op. cit., p. 135, cu sublinierile mele, C.C.).

¹³² Cf. lui M. Eliade (op. cit., p. 26), îmbrăcându-se ritual pielea unui lup, se obținea fie asimilarea cu felul de a fi al carnasierului, fie se semnifică însăși preschimbarea cuiva în lup, „operație precedată sau urmată de o schimbare radicală de comportament”. Augumentarea acestei aserțiuni poate fi susținută etnografic cu ceea ce Otilia Hedeșan culesese de la diferiți informatori despre conducătorul lupilor din zona aceea (= *Vâlva lupilor*): [...] *Tăți știau pe-aicea că Ionuț Marcu ar fi Vâlva lupilor* (Otilia Hedeșan, op. cit., p. 107), mai importantă fiind menținerea secretă a numelui „mirean” dintr-un alt caz: [...] *în afară de Vâlva lupilor nu știu să aibe nume de ăsta, mirean!* (*Ibidem*, p. 123).

¹³³ M. M. Robea, op. cit., p. 67.

inițiat, ajutor neprețuit pentru erou în a-și împlini dezideratul sau destinul), fie lupi șchiopi, uneori în mod explicit menționați ca fiind împărați ai lupilor.

Descărcarea catartică, în cazul lupoaicelor gestante ori care abia fătaseră și cruțate, trimite către mituri întemeietoare (Roma vs. Romulus și Remus): dacă în mitul clasic ajutorul este unul direct, justificativ și simbolic (eroii antici fiind alăptați de o lupoaică până la salvarea de către un cioban, individ cu o preocupare care sugera apropierea cotidiană a lupului¹³⁴), în basm, eroul va fi hrănit metaforic de acea lupoaică prin dăruirea unui pui al ei, care știe ce trebuie să facă eroul pentru a reuși în dezideratu-i. Mai mult: inițierea fecioarelor care, plecate de acasă, își asumă rolul și mentalitarul unor eroi masculini, este făcută de tatăl lor prin îmbrăcarea unor piei de lup, ulterior acestea fiind nevoite să își deconspire corporalitatea și natura prim-feminină, suferind chiar o resexualizare corporală pentru a putea lua în căsătorie ființe feminine dintr-o altă dimensiune¹³⁵! Totodată, nu trebuie omis un important amănunt hermeneutic: soția lui Faustulus, ciobanul salvator al celor doi frați, era „o femeie de moravuri ușoare, motiv pentru care a fost poreclită de ciobani <<Lupoaica>> și că de aici a luat naștere legenda care înfățișează acest fapt drept un miracol”¹³⁶. De altfel, unul dintre termenii consacrați pentru locurile de plăceri carnale ale romanilor, unde mergeau să se inițieze în tainele amorului tinerei, era *lupanarul*, unii autori opinând că „lupul este sinonim cu sălbăcia, iar lupoaica cu desfrâu”¹³⁷.

Convertirea sau revalorizarea morală a funcțiilor diferite avute de lupoaică altădată la nivel de mit, aici, în basm, circumscriu apetențele sexual-fiziologice unora moral-valorige: puii de lup dăruți de către aceste lupoaice cruțate/salvate de către erou, sunt cei care, în momente cheie ale narațiunii, fie reechilibrează, fie restabilesc raportul de forțe (magice), ajutând efectiv la reușita finală a eroului¹³⁸.

Cât despre lupii șchiopi cruțați sau salvați de către erou, prin substratul mitic conținut, prin forma și funcția vehiculate, se poate spune că aceștia sunt asimilabili unui anumit lup-totemic, poate chiar *Gădinețului Șchiop*. Dincolo de menționarea și sublinierea expresă a statutului avut între ceilalți lupi (vezi

¹³⁴ Titus Livius, *op. cit.*, 1, I, 4, p. 11.

¹³⁵ C. Cioancă, *Motivul fecioarei războinice*, pp. 52-55; Idem, *Metamorfozele eroului din basmul fantastic românesc*, în *Memoria Ethnologica*, nr. 58-59 (ianuarie – iunie), 2016 (An XVI), pp. 26-28.

¹³⁶ Titus Livius, *op. cit.*, 1, I, 4, p. 11.

¹³⁷ J. Chevalier, A. Gheerbrant, *op. cit.*, p. 548.

¹³⁸ Aici este de reamintit și materializarea în act a unor credințe tradiționale vizând numirea unor copii bolnavi/susceptibili de a muri cu numele acestui animal sălbatic (*Lupu/Lupa*), act magico-ritualic menit să obiectiveze și, mai ales!, să activeze energia vitală a acestuia și la copilul bolnav (vezi supra, nota 74).

supra, nota 90), este de reamintit acel „Să știi că eu sunt împăratul lupilor și când îi fi vreodată în primejdie, nici eu nu te-oi lăsa, **numai să te gândești la mine**”, o interesantă ontologie personalistă a acestui animal totemic, astfel acesta putându-și justifica și valoriza existența în lumea/dimensiunea materială a eroului. Lucru evident, chiar dacă eroul va îngriji și obloji reprezentarea carnală/corporală a acelui lup/împărat al lupilor, la nevoie - o nevoie magică, menită să contracareze o altă manifestare magică – metamorfozarea iepei cu mânji zburători într-o oaie¹³⁹, manifestarea și materializarea statutului mitic avut de către acest lup este dincolo de aparent, de carnal (vezi acel „**numai să te gândești la mine**”). Or, nu este acesta un atribut major al animalului-totem, care (se) materializează în act ritualic (printr-)un simplu act al gândirii inițiativ-simbolice? Iar amănuntul că este un lup (împărat) șchiop care solicită în mod expres îngrijirea rănilor sale de către eroul plecat într-un agōn athletic și aflat, la momentul întâlnirii cu acest lup șchiop, într-o altă lume/dimensiune, în care stăpânește moartea, întunericul, poate sublinia, o dată în plus, statutul de animal-totem al acestui împărat al lupilor care îl va ajuta pe erou¹⁴⁰.

[...] El plecă după aceea și umblând vreo două zile prin pădure dete de mai-marele lupilor din acel ținut, pe care îl vindecase, care ședea într-o peșteră. Îi spuse el ce nevoie îl aduce și lupul îl liniști să nu aibă nicio grijă. Îndată începu a urla și se adunară alergând cât puteau toți lupii din ținutul acela. El încălecă pe lupul pe care îl vindecase și plecă în fruntea unei turme de lupi. [...] Atunci el având mai multe chei prin buzunare, găsi una care să se potrivească la ușă și o descuie, apoi intră cu toți lupii în casă, unde erau frații lui și stăpânul lor și o fată a lui. El dete voie lupilor să-i sfășie pe toți, afară de fată, spunându-le că ei i-au cerut să adune pe toți lupii din acel ținut și acuma să se sature, că ce au vrut aia au dobândit. Lupii i-au sfășiat pe toți și a rămas numai fata, pe urmă a dat drumul lupilor și a ajutat fetei să țină rânduială în gospodărie, iar mai târziu s-a însurat cu ea și au trăit fericiți¹⁴¹.

Tot acestui statut de animal-totem îi poate fi atribuită și o altă ipostaziere luată de un lup care îl va ajuta pe un alt erou de basm: încercând să îl ajute și văzând incapacitatea eroului de a reuși prin propriile-i puteri, lupul va prelua asupra-i sarcinile magice de îndeplinit pentru a asigura reușita finală, ulterior, solicitându-i eroului efectuarea unei înmormântări rituale a corpului său îmbătrânit de așteptare!:

¹³⁹ D. Stăncescu, *op. cit.*, p. 213.

¹⁴⁰ Vorbind despre *Filipul* sau *Gădinețul Șchiop*, o divinitate a lupilor, M. Coman scria: [...] *în general sunt șchioape divinitățile subpământene, divinitățile morții și iernii, cele care băntuie la vremea schimbării crugului de an, prevestind întunericul și frigul care se așterne peste lume* (M. Coman, *op. cit.*, p. 185).

¹⁴¹ Gr. Crețu, *op. cit.*, I, p. 349.

[...] Mersără și ajunsără unde mâncașă lupul calul; lupu le zisă: -Acum dați-vă toți jos de pe cal, le-a zis; **sapă-mi aici o groapă mare, că de câți ani stau aici, nima n-a trecut ca să-i mănânc calu și eu am răbdat de foame și de acuma înainte nima n-are să mai treacă în afară de tine și sapă-mi groapa ca să mor în groapă.** I-a săpat băiatul groapa și i-a dat brânci în groapă ca să moară lupul, i-a dat brânci și a tras pământ piste ele¹⁴².

Natura carnalității temporar-acceptate de către acest lup spre a-i ajuta eroului și, lucru foarte important, a-și împlini și el destinul, pare să sublimeze actul de separație carnal-simbolică: eroul va merge, înspre împlinirea dezideratului, pe drumul unde era explicit anunțat că un lup îi va mânca calul, după împlinirea dezideratului, **tot în acest loc** al manifestării materiale inițiale a lupului-totem, acesta alegând să moară! Substanța constitutivă a acestui lup care se poate metamorfoza în orice își dorește, de la o ființă feminină la pasăre sau cal, manifestă prin fluxul acesta de metamorfozări, transcenderea unui model existențial bipartit (de tipul *pur – impur, sacru – profan*), ceea ce individualizează și personalizează, cred eu, indentitatea proprie de animal-totem.

Care, într-un imaginar tradițional-spiritual cu adânci rădăcini precreștine cum este cel românesc, fără a avea o natură constrângătoare și prin intermediul metaforelor și metonimiilor, poate fi și poate face orice își dorește sau îi este de folos beneficiarului neofit (=eroul de basm), spre reușita finală/deplină a acestuia...

¹⁴² C. Sandu Timoc, *op. cit.*, p. 146.